

รายงานผลวิจัย

เรื่อง

การจัดการกลุ่มของเกษตรกรลำไยนอกฤดูกาลโดยใช้
วิธีการตัดแต่งกิ่ง ตำบลน้ำคืบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

Longan Farmers Group Management from Off- season Longan Production by
using Pruning Method at
Numdib Sub-district , Pasang District, Lamphun Province

ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนงานวิชาการ
คณะกรรมการธุรกิจ ประจำปี 2551 จำนวนเงิน 30,000 บาท

โดย

อาจารย์วิยะดา ชัยเวช

คณะกรรมการธุรกิจ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

กรกฎาคม 2552

สารบัญ

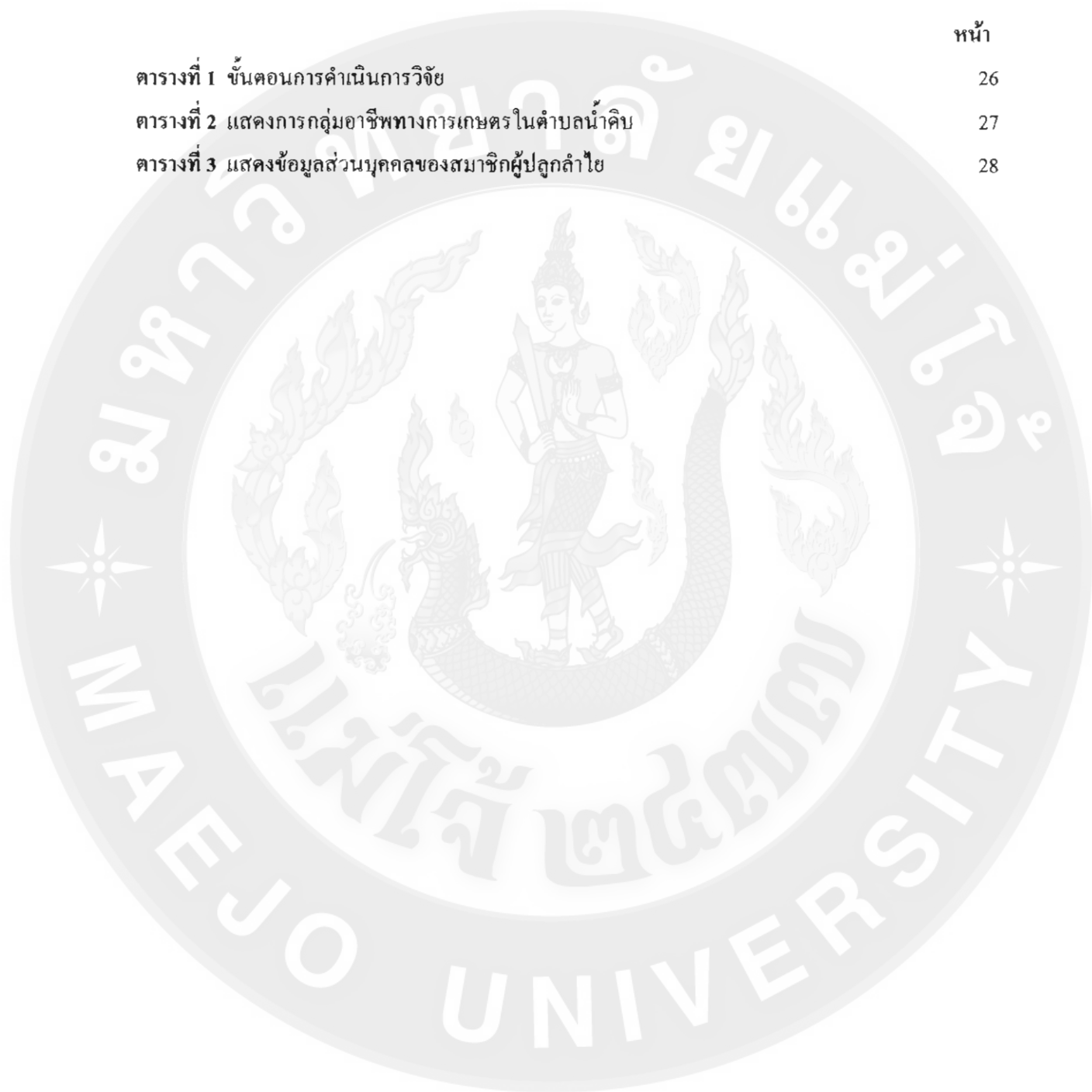
	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทกัศยอ	ข
Abstract	ค
บทที่ 1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	3
นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ	3
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
แนวทางการผลิตลำไยนอกฤดูโดยใช้สารเคมีกลุ่มคลอเรต	4
การบริหารจัดการ	9
การสร้างควมเข้มแข็งของกลุ่ม	12
กลุ่มและเครือข่าย	14
กรอบแนวคิดการวิจัย	20
การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศที่เกี่ยวข้อง	21
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	24
วิธีการดำเนินการวิจัย	24
ขอบเขตการวิจัย	25
แผนการดำเนินงาน	26
บทที่ 4 ผลการวิจัย	27
ตอนที่ 1 บริบทการปลูกลำไยนอกฤดูกาล	27
ตอนที่ 2 การจัดการกลุ่มของกลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลโดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่ง	29
แนวทางการจัดการกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลโดยใช้วิธีตัดแต่งกิ่ง	
ตำบลน้ำคิบ อำเภอบำซาาง จังหวัดลำพูน	33

บทที่ 5	สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	35
	สรุป	35
	อภิปรายผล	36
	ข้อเสนอแนะ	37
	บรรณานุกรม	38

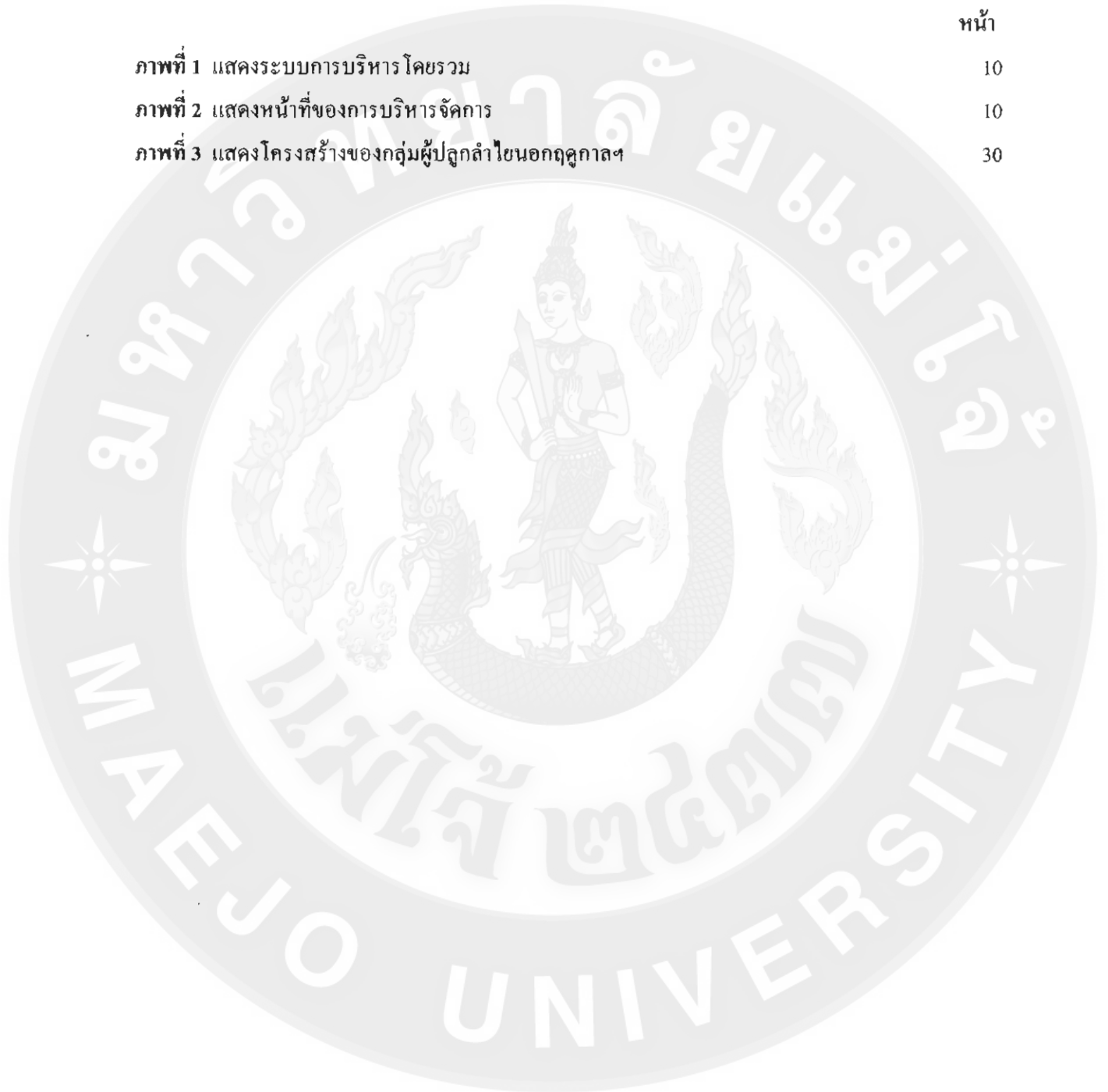
สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	26
ตารางที่ 2 แสดงการกลุ่มอาชีพทางการเกษตรในตำบลน้ำคืบ	27
ตารางที่ 3 แสดงข้อมูลส่วนบุคคลของสมาชิกผู้ปลูกกล้วย	28

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แสดงระบบการบริหาร โดยรวม	10
ภาพที่ 2 แสดงหน้าที่ของการบริหารจัดการ	10
ภาพที่ 3 แสดงโครงสร้างของกลุ่มผู้ประกอบการนอกฤดูกาลฯ	30

กิตติกรรมประกาศ

ในงานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างดี ด้วยความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูลของเกษตรกรตำบลน้ำคืบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยขอขอบคุณ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่คอยช่วยให้คำปรึกษาในการเก็บข้อมูลและอนุเคราะห์รถตู้เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล

ขอขอบพระคุณ รศ. จำเนียร บุญมาก รองคณบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ ที่ได้กรุณาช่วยเหลือแนะนำกระบวนการในการทำวิจัยเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ขอขอบคุณ ผศ. ศิริกุล ตูลาสมบัติ, อาจารย์ ดร. กัญญภัทสวี กล่อมธงเจริญ, และอาจารย์ ดร.อาตุส หยุ่เย็น ที่คอยให้คำชี้แนะและให้กำลังใจตลอดเวลา ประโยชน์อันใดที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยนี้ย่อมเป็นผลมาจากความกรุณาของท่านดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วไป

31 กรกฎาคม 2552

ชื่อเรื่อง

การจัดการกลุ่มของเกษตรกรลำไยนอกฤดูภาคโดยใช้
วิธีการตัดแต่งกิ่ง ตำบลน้ำคืบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ผู้ทำการวิจัย

นางสาววิยะดา ชัยเวช

บทคัดย่อ

กลุ่มของกลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูภาคโดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่ง เกิดขึ้นจากการจัดทำโครงการแผนแม่บทการพัฒนาในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม หลังจากนั้นสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้นำแผนแม่บทการพัฒนาในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลน้ำคืบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มาดำเนินการตามแผนในโครงการจัดการแผนพัฒนาชุมชนร่วมสร้างในเขตปฏิรูปที่ดินในตำบลน้ำคืบ จึงทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยแม่โจ้กับสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำคืบในการพัฒนา

การรวมกลุ่มของผู้ปลูกลำไยนอกฤดูภาคมีการจัดทำโครงสร้างกลุ่ม วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และกฎระเบียบของกลุ่มไว้อย่างชัดเจน และมีเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก คือ เครือข่ายกับศูนย์วิจัยลำไย มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ในการปลูกลำไยนอกฤดูภาค เครือข่ายระหว่างชุมชน กลุ่มหมู่บ้านเหล่าป่าก้อยกลุ่มวังสวนน้อย กลุ่มบ้านน้ำคืบน้อย ในการทำนุ้หมักแบบกองเดิมอากาศเพื่อใช้ในการปลูกลำไยนอกฤดูภาคเพื่อลดต้นทุนการผลิต และเกิดรายได้จากการได้รับความรู้และสร้างเครือข่ายคือสมาชิกของกลุ่มที่นำความรู้ที่ได้รับจากศูนย์วิจัยลำไยแม่โจ้ในการตัดแต่งกิ่งโดยรับจ้างตัดแต่งกิ่งลำไยให้กับผู้ที่สนใจและเจ้าของสวนลำไยในพื้นที่ได้

ประโยชน์ที่ได้รับจากการรวมกลุ่ม ได้รับความรู้ในการปลูกลำไยนอกฤดูภาคโดยวิธีการตัดแต่งกิ่ง มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกทำให้ต้นทุนในการปลูกลดลง

Abstract

Research topic: Longan Farmers Group Management from Off- season Longan Production by using Pruning Method at Numdib Sub-district , Pasang District, Lamphun Province

Researcher: Miss Wiyada Cbaiwet

Longan Farmers Group Management from Off- season Longan Production by using Pruning how to trim the limb arise from the project master plan development in the Agricultural Land Reform District Office after the Agricultural Land Reform Office to bring the Agricultural Land Reform Plan master development district land reform area in untreated water district pa sang Lamphun province plans to frame the pot joint management of community development plan created in untreated water district in the area of land reform, thus enabling cooperation among Development and Research longancenter Maejo , Agricultural Land Reform Office and Numdib Sub District Administration Organization

Longan Farmers Group Management from Off-season Longan Production by using Pruning networking with agencies outside the network and the Development and Research longancenter Maejo network between communities. Benefits from the combination group. Received knowledge of the growing season Lmai out how to dress limb Help support between the members of lower production costs. And revenues increased.

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ลำไยถือได้ว่าเป็นไม้ผลเศรษฐกิจที่สำคัญอันดับหนึ่งของภาคเหนือที่ทำรายได้จากการส่งออกทั้งในรูปแบบผลสด อบแห้ง และลำไยกระป๋อง คิดเป็นมูลค่าปีละไม่ต่ำกว่า 5,000 ล้านบาท ในอดีตแหล่งผลิตหลักของลำไยอยู่ในเขตภาคเหนือตอนบน โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน เนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีอากาศหนาวเย็นเพียงพอที่จะชักนำให้ลำไยออกดอกนอกฤดูได้ แต่ภายหลังจากการค้นพบคุณสมบัติของสาร โปแตสเซียมคลอไรด์ที่สามารถชักนำการออกดอกของลำไยได้โดยไม่ต้องพึ่งอากาศหนาวเย็น จึงส่งผลกระทบต่อลำไยมีแพร์กระจายการปลูกไปยังพื้นที่ในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศทำให้มีพื้นที่การผลิตลำไยจากจำนวน 3 แสนกว่าไร่ในปี 2537 เพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 1 ล้านไร่ในปี 2549 ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาผลผลิตลำไยล้นตลาด ส่งผลให้ราคาผลผลิตตกต่ำ นอกจากนี้ยังขาดแคลนแรงงานในการเก็บเกี่ยวผลผลิต จากปัญหาดังกล่าวได้มีการระดมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องได้แก่ เกษตรกร ผู้ประกอบการ นักวิชาการ และหน่วยงานต่างๆ จากภาครัฐ โดยมีความคิดเห็นร่วมกันว่าควรมีการผลิตลำไยนอกฤดูโดยกระจายผลผลิตให้ออกสู่ตลาดหลาย ๆ รุ่นต่อปี (<http://rescom2006.bcf.or.th>) ในปี 2550 ลำไยสามารถสร้างรายได้จากการส่งออกทั้งในรูปแบบผลสดและผลิตภัณฑ์แปรรูป มีมูลค่า 4,717 ล้านบาท แต่ทั้งนี้เกษตรกรผู้เพาะปลูกลำไยส่วนใหญ่ก็ยังประสบปัญหาผลผลิตล้นตลาด ส่งผลให้ราคาลำไยตกต่ำเกือบทุก ๆ ปี จนเกษตรกรได้รับความเดือดร้อนอย่างถ้วนหน้า ด้วยเหตุนี้ทางกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงมีนโยบายกระจายฤดูกาลผลิตลำไยให้ออกสู่ตลาดตลอดปี โดยมอบหมายให้กรมส่งเสริมการเกษตรเร่งผลักดันและสนับสนุนให้เกษตรกรหันมาผลิตลำไยนอกฤดูมากขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้หมดไปอย่างยั่งยืน โดยในปี 2551 ได้วางเป้าหมายการขยายพื้นที่เพาะปลูกลำไยนอกฤดูไม่น้อยกว่า 80,000 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 9 ของพื้นที่เพาะปลูกลำไยทั่วประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ใน 8 จังหวัดภาคเหนือ ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และตาก คาดว่าจะมีผลผลิตลำไยนอกฤดูทยอยออกสู่ท้องตลาดประมาณ 80,000 ตัน (<http://www.nakaintermedia.com>)

จังหวัดลำพูนถือเป็นแหล่งปลูกลำไยสำคัญของภาคเหนือโดยมีพื้นที่ปลูกกว่า 276,000 ไร่ ซึ่งในแต่ละปีเกษตรกรผู้ปลูกลำไยจะประสบกับปัญหาผลผลิตลำไยล้นตลาด ราคาตกต่ำเนื่องจากมีผลผลิตออกสู่ตลาดเป็นจำนวนมากช่วงเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม เพื่อเป็นการแก้ปัญหาดังกล่าว สำนักงานเกษตรจังหวัดลำพูนให้เชิญชวนให้เกษตรกรหันมาปลูกผลิตลำไยนอกฤดู เพราะการปลูกลำไยนอกฤดูนอกจากจะลดปริมาณการกระจุกตัวในช่วงเดือนกค.-สค.แล้วเกษตรกรยังจำหน่ายลำไยได้ในราคาสูงกว่าช่วงในฤดูกาล อีกทั้งยังทำให้การกระจายผลผลิตลำไยตรงกับความต้องการของตลาด โดยเฉพาะที่ประเทศจีนซึ่งมีความ

ต้องการ ในเทศกาลไหว้พระจันทร์และสารทจีนในช่วงปลายเดือนสิงหาคม เทศกาลวันชาติ วันที่ 1-10 ตุลาคม เทศกาลตรุษจีนในเดือนกุมภาพันธ์ แต่อย่างไรก็ตามเกษตรกรต้องเก็บเกี่ยวผลผลิตและจำหน่ายให้แก่ผู้ส่งออก ก่อนช่วงเทศกาลประมาณ 10-15 วัน จึงจะทำให้ราคาจำหน่ายได้ราคาดี นอกจากนี้การผลิตลำไยนอกฤดูยังลดปัญหาขาดแคลนแรงงานอีกทั้งยังได้เปรียบประเทศคู่แข่ง เช่น ประเทศจีนที่แม้จะมีพื้นที่ผลิต 2.7 ล้านไร่ แต่สภาพภูมิอากาศไม่อำนวยในช่วงหน้าหนาวอากาศจะหนาวจัดและนาน ประกอบกับมีฝนตกชุกเดือนมีนาคม-เมษายน จึงทำให้ไม่สามารถควบคุมการออกดอกได้ ส่วนประเทศเวียดนามถึงแม้จะผลิตลำไยภายใน 2 ปี ได้จำนวน 3 ครั้ง แต่พันธุ์ที่ผลิตเพื่อการค้าคือ พันธุ์Xuong มีเมล็ดโต เนื้อบาง และกลุ่มพันธุ์Tieu มีผลขนาดเล็ก เนื้อหนามเมล็ดเล็กเมื่อเทียบกับพันธุ์ของไทยยังได้เปรียบกว่ามาก ส่วนประเทศเวียดนามเหนือมีกลุ่มพันธุ์ Long คล้ายพันธุ์ลำไยของประเทศไทยแต่มีปัญหาสภาพภูมิอากาศเหมือนจีน (<http://region3.prd.go.th>)

ความสำคัญของปัญหา

ปัญหาราคาสินค้าเกษตรตกต่ำกลายเป็นปัญหาเรื้อรังต่อเนื่องตลอดทุกปี ทำให้รัฐบาลทุกสมัยต้องเข้ามาช่วยแก้วิกฤติปัญหาแต่การแก้ปัญหานั้นก็ทำได้แค่บรรเทาความเดือดร้อนไม่ให้เกษตรกรนำผลผลิตเกษตรนำเอาผลผลิตมาเทกระจากหรือวิ่งตามสถานที่ราชการต่าง ๆ เท่านั้น เพราะแนวทางส่วนใหญ่ที่ภาครัฐนิยมใช้มักเป็นรูปแบบเดิม ๆ คือ การแทรกแซงราคารับซื้อ การสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนในการรับซื้อผลผลิต หรือการรับจำนำสินค้าเกษตร ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุและเป็นการบรรเทาปัญหาชั่วคราวเท่านั้น ปัญหาจึงเกิดต่อเนื่องทุกปี สาเหตุหลักสำคัญ 4 ประการ ที่ส่งผลให้เกษตรกรขายผลผลิตไม่ได้ราคาตามที่ต้องการเกิดจาก 1) สินค้าเกษตร ไม่ได้คุณภาพ 2) การขายสินค้าละแฉด 3) ผลผลิตมีมากเกินไป 4) สินค้าไม่ตรงกับความต้องการของตลาด ซึ่งการสนับสนุนให้เกษตรกรมีความรู้ในด้านการตลาด เช่น รู้ความต้องการของตลาด (Marketing Need) โดยจัดทำข้อมูลผู้ซื้อ/แหล่งรับซื้อสินค้า ชนิด ปริมาณ และคุณภาพสินค้าเกษตรที่ตลาดต้องการทั้งตลาดภายในและต่างประเทศ รู้ปัญหาด้านคุณภาพและการจัดการสินค้าที่ถูกค่าต้องการรวมทั้งการช่วยให้เกษตรกรเข้าถึงผู้รับซื้อ/แหล่งรับซื้อ สร้างเครือข่ายการผลิตและการตลาดสินค้าเกษตร ให้แก่เกษตรกร พัฒนาองค์ความรู้ด้านการตลาด ให้ความช่วยเหลือเกษตรกรในการจำหน่ายสินค้าเกษตร เป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้แก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างยั่งยืน (<http://www.clt.or.th>)

เนื่องจากเกษตรกรผู้ผลิตลำไยในตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ได้รับการฝึกอบรมการตัดแต่งกิ่งจากศูนย์วิจัยและพัฒนาลำไย มหาวิทยาลัยแม่โจ้ อีกทั้งกลุ่มเกษตรกรดังกล่าวยังได้เป็นเครือข่ายในการผลิตลำไยนอกฤดูภายใต้การใช้วิธีการตัดแต่งกิ่งเพื่อให้กลุ่มได้นำความรู้เกี่ยวกับการตัดแต่งกิ่งลำไยไปใช้ในสวนลำไยของตนเองซึ่งทำให้ลำไยมีผลขนาดใหญ่และสีผิวสวยขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความ

สนใจที่จะศึกษาถึงการจัดการกลุ่มของเกษตรกรผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลโดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่งว่าเกษตรกรมีการจัดการกลุ่มอย่างไรบ้างที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม การสร้างอำนาจต่อรองทางการค้าซึ่งจะส่งผลให้กลุ่มมีศักยภาพการแข่งขันในตลาดได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาริบทในการปลูกลำไยนอกฤดูกาลด้วยวิธีการตัดแต่งกิ่งของเกษตรกร ตำบลน้ำคืบ อำเภอบ้านาง จังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษาการจัดการกลุ่มของเกษตรกรผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลโดยวิธีใช้วิธีตัดแต่งกิ่ง ตำบลน้ำคืบ อำเภอบ้านาง จังหวัดลำพูน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทราบถึงวิธีการจัดการกลุ่มของเกษตรกรผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาล โดยวิธีใช้วิธีตัดแต่งกิ่ง ตำบลน้ำคืบ อำเภอบ้านาง จังหวัดลำพูน
2. นำข้อมูลที่ได้เผยแพร่ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาล สหกรณ์การเกษตร เพื่อใช้ในการวางแผนการจัดการกลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลโดยใช้วิธีตัดแต่งกิ่งสำหรับตำบลอื่น ๆ ต่อไป
3. ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจะนำไปเผยแพร่ผลงานวิจัยผ่านงานประชุมสัมมนา หรือในวารสารทางวิชาการ

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

การจัดการกลุ่ม หมายถึง การดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลโดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่ง

การผลิตลำไยนอกฤดูกาล หมายถึง การผลิตโดยใช้สาร โปแตสเซียมคลอไรด์เร่งการออกดอก

การผลิตโดยใช้วิธีตัดแต่งกิ่ง หมายถึง การผลิตลำไยโดยใช้สาร โปแตสเซียมคลอไรด์และการตัดแต่งเพื่อบังคับการออกดอกให้ได้ผลผลิตลำไยนอกฤดู

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การจัดการกลุ่มของเกษตรกรลำไยนอกฤดูภาคใต้โดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่ง ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ครั้งนี้ได้้นำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. แนวทางการผลิตลำไยนอกฤดูโดยใช้สารเคมีกลุ่มคลอเรต ดังนี้
2. การบริหารจัดการ
3. การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม
4. กลุ่มและเครือข่าย

สำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการการเกษตร (2551) กล่าวถึงแนวทางการผลิตลำไยนอกฤดูโดยใช้สารเคมีกลุ่มคลอเรต ดังนี้

วิธีการใช้สารโปแตสเซียมคลอเรตกับลำไย

การใช้สาร โปแตสเซียมคลอเรต กับลำไยทำได้หลายวิธี เช่น

1. การให้สารทางดิน โดยวิธีการผสมน้ำรด
2. การให้สาร โดยการฉีดเข้าทางกิ่ง-ลำต้น
3. การให้สาร โดยการฉีดพ่นทางใบ

1. การให้สารทางดิน

โดยทั่วไปเกษตรกรให้สารทางดินโดยการผสมน้ำรดและหว่านโดยตรง บริเวณทรงพุ่ม ซึ่งได้ผลเหมือนกันแล้วแต่จะสะดวกของแต่ละคน แต่จากการสังเกตพบว่าการผสมน้ำรดในช่วงที่มีฝนตกหนักมักไม่ค่อยประสบความสำเร็จ ในเรื่องการออกดอกทำได้นัก ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าน้ำฝนชะล้างสารคลอเรตออกไปนอกทรงพุ่มหรือลงสู่ข้างล่างเกินกว่าที่รากจะยังลึกลงไปถึง แต่ขณะที่การหว่านแล้วรดน้ำตามประสบความสำเร็จได้ดีในช่วงฤดูฝนอาจเป็นเพราะว่าสารค่อยๆ ละลายหรือปลดปล่อยออกมาเรื่อยๆ (พาวิณ มะโนชัย, 2543) เท่าที่สังเกตดูพบว่าหลังฝนตกหนักประมาณ 1-2 สัปดาห์ จะสังเกตเห็นสารยังอยู่เป็นก้อนเล็ก ๆ บางจุด

1.1 วิธีการเตรียมดินเพื่อรดสารทำได้ดังนี้คือ

1) หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วควรมีการตัดแต่งกิ่งต้นลำไยให้ปุ๋ย และพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ช่วงแตกใบอ่อน โดยให้ต้นลำไยมีการแตกใบใหม่อย่างน้อย 1-2 ชุดขึ้นไป (นิรนาม, 2542)

2) ก่อนการราดสารควรทำความสะอาดบริเวณทรงพุ่ม โดยการกวาดเศษใบลำไยหรือหญ้าออกให้หมด แล้วปล่อยให้ดินแห้ง ประมาณ 1 สัปดาห์ เพื่อให้ต้นลำไยดูดสารได้ดี (พาวิณ มะโนชัย, 2543)

3) อัตราของสารที่ใช้โดยวัดจากทรงพุ่ม จากงานทดลองของพาวิณ และคณะ(2542ก.) พบว่า การให้สารอัตรา 8 กรัมต่อตารางเมตร สามารถทำให้ลำไยพันธุ์คอกออกดอกได้ 100% ส่วนพันธุ์สีชมพูให้สารอัตรา 1 กรัมต่อตารางเมตร ก็ให้การออกดอกได้ 100% เช่นเดียวกัน

4) ระยะใบที่ควรราดสารควรอยู่ในระยะใบแก่หรืออย่างต่ำต้องอยู่ในระยะใบเปสลาดขึ้นไป (พาวิณ และคณะ, 2542ข.)

5) หลังจากราดสารวันแรกจนถึงการออกดอกจะใช้เวลาประมาณ 21-45 วัน (ขึ้นอยู่กับพันธุ์และสภาพแวดล้อม) ต้องมีการให้น้ำพอชื้นอย่าให้แฉะอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ลำไยดูดสารขึ้นได้เป็นอย่างดี ในช่วงที่ยังไม่ออกดอกไม่ควรใส่ปุ๋ยคอกเค็ชขาด ซึ่งมีเกษตรกรบางรายเอาปุ๋ยคอกและฟางคลุมในดินทันทีพบว่าลำไยไม่ค่อยออกดอก อาจเป็นเพราะว่าอินทรีย์วัตถุใหม่ๆ ที่กำลังมีการย่อยสลายจะไปลดความเป็นพิษและประสิทธิภาพของคลอเรตลง อันมีผลให้ลำไยไม่ออกดอกได้ (สมชาย องค์กรประเสริฐ, สนทนาทางวิชาการ)

6) ควรใช้สารด้วยความระมัดระวังและตามอัตราที่กำหนด หากให้มากเกินไปอาจมีผลเสียหรือผลกระทบต่อต้นได้

ตารางการใช้สารเมื่อเทียบกับทรงพุ่มต่างๆ

เส้นผ่าศูนย์กลาง (เมตร)	พื้นที่ทรงพุ่ม (ตารางเมตร)	อัตราความเข้มข้นของสาร (กรัม) ต่อต้น		
		4	8	16
4	12.56	50.24	100.48	200.96
5	19.63	78.52	157.00	314.00
6	28.26	113.04	226.08	452.16
7	38.47	153.88	307.72	615.44
8	50.24	200.96	401.92	803.84
9	63.59	254.36	508.66	1017.36
10	78.50	314.00	628.00	1256.00

2. การฉีดสารโปแตสเซียมคลอไรด์เข้าทางกิ่ง-ลำต้น

วิธีนี้ได้นำเอาวิธีการฉีดสีเคมีเข้าต้นทุเรียนและมะม่วง เพื่อป้องกันและรักษาโรคโคนเน่า-รากเน่า และเพื่อผลิตทุเรียน, มะม่วงนอกฤดู การฉีดสารเข้าทางกิ่ง-ลำต้นสามารถทำให้ลำไยออกดอกได้ เช่นเดียวกับการราดลงดินหรือพ่นสารทางใบ โดยเลือกกิ่งที่จะให้ออกดอกได้เช่นกันซึ่งกิ่งที่ได้รับสารมีการออกดอกได้เร็วและดีกว่ากิ่งที่ไม่ให้สาร ภายในต้นเดียวกันจากงานทดลองกับพันธุ์สีชมพู โดยฉีดสารเข้ากิ่งที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของกิ่ง 10-15 เซนติเมตร พบว่าการใช้สาร 0.25 กรัมต่อเส้นผ่าศูนย์กลางของกิ่ง 1 เซนติเมตร ทำให้ลำไยพันธุ์สีชมพูออกดอกได้มากกว่า 80 % (วินัย และคณะ, 2542) ขณะที่พันธุ์แก้วใช้สารอัตราเดียวกันกับพันธุ์สีชมพู พบว่ามีการออกดอกได้ถึง 80 % เช่นเดียวกัน (วินัย และคณะ, ข้อมูลยังไม่ได้ตีพิมพ์) การฉีดสารเข้าทางกิ่งเป็นทางเลือกหนึ่งของเกษตรกรชาวสวนลำไยซึ่งให้สารน้อยมากที่สุด แต่จะต้องมีเทคนิคและวิธเฉพาะตัวในการปฏิบัติ สารละลายไม่สูญหายออกนอกกิ่งจึงจะได้ผลดี ทั้งนี้ข้อจำกัดของการฉีดสารเข้าทางกิ่งมีอยู่หลายประการ คือ

- 1) อุปกรณ์ที่ใช้ปัจจุบันทางภาคเหนือยังมีอยู่อย่างจำกัด เช่น ปลูกพลาสติก
- 2) จำเป็นที่จะต้องใช้ส่วนในการเจาะรู ซึ่งเกษตรกรบางรายไม่มี
- 3) จะต้องใช้สารบริสุทธิ์ (ประมาณ 99.5-99.7%) ถ้าเป็นสารผสมการละลายตัวของสารจะเหลือตะกอนทำให้เกิดการอุดตัน สารซึมเข้าไปในเนื้อเยื่อพืชได้ยาก
- 4) จะต้องมีการวัดเส้นผ่าศูนย์กลางกิ่ง ทุกกิ่ง หรือทุกต้น เพื่อคำนวณหาปริมาณสารที่ใช้ให้ถูกต้องมิฉะนั้นอาจเกิดผลเสียกับกิ่งนั้น ๆ ได้ ถ้าได้รับสารมากเกินไป

เทคนิคและวิธีการฉีดสารเข้าทางกิ่ง-ลำต้น

1. เลือกต้นลำไยที่มีใบแก่เต็มที่ที่มีกิ่งขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของกิ่ง 10-15 ซม. ใ้กิ่งน้ำประมาณ 1 สัปดาห์
2. ใช้ส่วนเจาะกิ่งเล็ก 2.5-3.5 ซม. (ดอกส่วนขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.5 ซม.)
3. นำปลูกพลาสติกที่นิยมใช้กับต้นทุเรียน หรือมะม่วงดกกลงไปในรูให้แน่น
4. ละลายสาร โปแตสเซียมคลอไรด์ที่เตรียมไว้โดยใช้ให้น้ำน้อยที่สุดในการละลาย พอให้สารละลายหมด
5. ใช้หลอดฉีดยาขนาด 50-60 ซีซี ฉีดสารละลายที่เตรียมไว้จนหมด (ถ้าสารละลายมีมากจนฉีดขึ้นมารั้งเดียวไม่หมดก็ให้ทำการฉีดสารเข้าไปส่วนหนึ่งก่อนแล้วฉีดสารละลายต่อเรื่อย ๆ) แล้วดูดอากาศเข้าไปอีกประมาณ 5-10 ซีซีเพื่อเป็นตัวดันสารละลายอีกทางหนึ่ง
6. จากนั้นอัดหลอดฉีดยากับปลูกพลาสติกให้แน่นแล้วอัดก้านหลอดฉีดยาเข้าไปผ่านรูของปลูกพลาสติกให้พอแน่นและรู้สึกว่ารัดก้านไม่เข้าแล้ว ให้ใช้ลวดหรือตะปู สอดตามรูก้านหลอดฉีดยา

ยาที่เตรียมไว้ระยะห่าง 1 ชม. เพื่อป้องกันแรงอัดคึกคักกันฉีดยาออกมา รอนกว่าสารละลายหมด นำปลอกพลาสติกไปใช้งานถึงต่อไปได้

สำหรับการปฏิบัติหลังการฉีดสารเข้ากิ่ง-ลำต้นแล้ว ควรรอน้ำให้ชุ่มอยู่เสมอเพื่อให้รากพืชดูดน้ำเข้าไปแล้วพาตัวสารขึ้นไปสู่

การฉีดพ่นทางใบถือเป็นวิธีที่ใช้สารในปริมาณน้อยมาก และทำให้ลำไยออกดอกได้ เช่นเดียวกับการให้สารทางดิน ซึ่งชิตี และคณะ (2542) ได้ศึกษาไว้ว่า ให้สารทางใบอัตรา 200 กรัม ต่อ น้ำ 100 ลิตร (คิดจากสารบริสุทธิ์ 99.7%) สามารถทำให้ลำไยออกดอกได้ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดอยู่ที่ใบลำไยใหม่และร่วงเป็นบางส่วน ขณะที่ พาวิน มะโนชัย (ข้อมูลยังไม่ได้ตีพิมพ์) ได้ศึกษาการฉีดพ่นทางใบ เช่นกันพบว่าให้สารเพียง 100 กรัม ต่อ น้ำ 100 ลิตร ในระยะใบแก่สามารถทำให้ลำไยออกดอกได้ถึง 97% แต่พบว่าใบร่วงและไหม้เช่นเดียวกัน และยังพบอีกว่าถ้าพ่นสารในช่วงที่ลำไยขาดน้ำมาก ๆ และในสภาพที่แคร์รอนจัดจะทำให้ลำไยใบไหม้และร่วงมากขึ้น ซึ่งจะต้องมีการศึกษาทดลองกันต่อไป

การปฏิบัติและข้อควรระวังในการฉีดพ่นสารทางใบ

1. ต้นลำไยต้องสมบูรณ์
2. ควรพ่นในช่วงที่มีใบแก่เท่านั้น(ระยะใบ 4-8 สัปดาห์หลังการแตกใบอ่อนหรือ 45-60 วัน)
3. ควรพ่นในช่วงอากาศไม่ร้อน
4. จะต้องมี การให้น้ำบ้างอย่าปล่อยให้ดินแห้งมากเกินไป
5. ทำความสะอาดเครื่องพ่นทุกครั้งหลังพ่นสาร ไปแคสเซียมคลอไรด์
6. ไม่ควรสูบบุหรี่ขณะพ่นสาร
7. ไม่ควรผสมสารใด ๆ ลงไปในขณะพ่นสารไปแคสเซียมคลอไรด์
8. ไม่ควรผสมสารเกินอัตราที่กำหนดหรือที่แนะนำ
9. ขณะพ่นสารควรอยู่เหนือลม หลีกเลี่ยงการโดนละอองของสารไปแคสเซียมคลอไรด์ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

การปฏิบัติดูแลรักษาลำไยหลังการให้สารไปแคสเซียมคลอไรด์

1. การให้น้ำ

ในช่วงที่ให้สารใน 2-4 สัปดาห์ ควรรอน้ำอย่างสม่ำเสมอ แต่อย่าให้แฉะหรือไหลนอง และให้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อลำไยออกดอกติดผลแล้ว ก่อนเก็บเกี่ยวประมาณ 1 เดือน ควรลดปริมาณน้ำลง จนถึงคน้ำถ้าในสภาพร่องสวนควรระบายน้ำออกจากสวนให้มากที่สุด

2. การให้ปุ๋ยแบ่งการให้ออกเป็น 4 ระยะดังนี้คือ

2.1 เริ่มแทงช่อดอก ช่วงนี้ลำไยต้องการธาตุไนโตรเจนมาก ฉะนั้นควรให้ปุ๋ยที่มีไนโตรเจนสูง ๆ เช่น สูตร 25-7-7 หรือ 46-0-0 ประมาณ 0.5-1 กก./ต้น

2.2 ระยะเริ่มติดผลเท่าหัวไม้ขีด ช่วงนี้ควรมีการให้น้ำปุ๋ยสูตร 15-0-0 ประมาณ 0.5-1 กก./ต้น โดยการแบ่งใส่ 2 ครั้ง ห่างกัน 15 วัน และควรให้น้ำปุ๋ยทางใบที่มีธาตุอาหารรองและอาหารเสริม

2.3 ระยะสร้างเนื้อถึงเมล็ดเริ่มดำ การให้น้ำปุ๋ยในช่วงนี้จะเน้นให้ธาตุโพแทสเซียมสูงซึ่งธาตุนี้จะช่วยส่งเสริมการเคลื่อนย้ายอาหารจากใบส่งไปยังผลได้ดี และยังเป็นธาตุที่สะสมในเนื้อผลมากที่สุดปุ๋ยที่ใช้ในช่วงนี้ คือ สูตร 0-0-60 โดยการแบ่งใส่ 2 ครั้ง ห่างกันประมาณ 15-20 วัน หรืออาจพิจารณาสูตรใกล้เคียงที่ใช้ได้ผลดี เช่นกัน คือ 0-0-50

2.4 ระยะหลังการเก็บเกี่ยวช่วงนี้ลำไยใช้ธาตุอาหารไปจากดิน-ลำต้นจำนวนมาก ถ้ามีการติดผลมากลำไยก็จะฟื้นต้นได้ช้ากว่า ต้นที่ติดผลน้อย จึงควรให้น้ำปุ๋ยต้นที่ติดผลมาก ๆ มากกว่าต้นที่ติดผลน้อย เช่น ปุ๋ยสูตร 46-0-0 หรือ 25-7-7 อัตราต้นละ 1-2 กก./ต้น และให้น้ำปุ๋ยทางใบที่มีธาตุอาหารเสริมและธาตุอาหารรอง (สูตรเร่งการเจริญเติบโตทางด้านการใบ)

3. การฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดโรค-แมลง

ปัจจุบันลำไยมีการออกดอกติดผลตลอดทั้งปีทำให้การเปลี่ยนแปลงวงจรชีวิตหรือนิสัยการกินของแมลงศัตรูพืชเริ่มเปลี่ยนไปรวมทั้งเกิดโรคระบาดกับลำไยเกิดขึ้นใหม่ ๆ มากมายเกษตรกรควรหมั่นดูแลสวนลำไยตั้งแต่โคนต้นจนถึงผลอยู่เสมอ เมื่อพบความผิดปกติเกิดขึ้นควรหาทางป้องกันโดยเร่งด่วน เช่น ถ้ามีแมลงเข้าทำลายในช่วงที่สำคัญ ๆ เช่น ช่วงออกดอก-ติดผล จะมีแมลงพวกเพลี้ยแป้ง-หอย, ไร, เพลี้ยไก่ฟ้า, หนอนชักใยกินดอกลำไยและหนอนคืบต่างๆ ควรฉีดพ่นสารเคมีพวก เอ็นโคซัลแฟน, ไซเปอร์เมทริน, เฮ็กวิโซอะซ็อก หรือ คลอไพริฟอส เป็นต้น ในส่วนของโรคที่เกิดขึ้น เช่น โรคแอนแทรคโนส, โรคราคำ, โรคยอดไหม้-ใบไหม้, โรคผลเน่า ควรฉีดพ่นด้วยสารป้องกันกำจัดเชื้อรา พวกคอบเปอร์ออกซิคลอไรด์, ไคเทนเอ็ม45, เมทาแลค.ซิล เป็นต้น ส่วนโรคที่ผู้เขียนคิดควรหาทางป้องกันโดยเร่งด่วนคือโรคระบบรากเน่า ซึ่งจากการนำดินและรากต้นที่เป็นโรคมานำเชื้อพบว่ามีเชื้อ *phytophthora* sp. อยู่เป็นจำนวนมาก (วรวรรณ ชาสิทธิ์พรหม, สนทนาทางวิชาการ) ซึ่งเป็นอาการที่เกิดจะคล้าย ๆ กับทุเรียน โดยลำไยใบร่วงเล็กน้อยและยืนต้นตายในที่สุด ทั้งนี้ไม่ได้มีจุดประสงค์ที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรต้องใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่รุนแรงแต่เพียงอย่างเดียวควรใช้ในยามที่จำเป็นเท่านั้น

การบริหารจัดการ

ความหมายของการบริหารจัดการ (Management Meaning)

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ (2545, 18-19) ได้รวบรวม ความหมายของคำว่า “การบริหารจัดการ” และ “การจัดการ” ได้ดังนี้

1. คำว่า “การบริหาร” (Administration) จะใช้ในการบริหารระดับสูง โดยเน้นที่การกำหนดนโยบายที่สำคัญและการกำหนดแผนของผู้บริหารระดับสูง เป็นคำนิยมใช้ในการบริหารรัฐกิจ (Public Administration) หรือใช้ในหน่วยงานราชการ และคำว่า “ผู้บริหาร” (Administrator) จะหมายถึง ผู้บริหารที่ทำงานอยู่ในองค์กรของรัฐ หรือองค์กรที่ไม่มุ่งหวังกำไร การบริหาร คือกลุ่มของกิจกรรม ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การตั้งการ (Leading/Directing) หรือการอำนวย และการควบคุม (Controlling) ซึ่งจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับทรัพยากรขององค์กร (6 M's) เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และด้วยจุดมุ่งหมายสำคัญในการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลครบถ้วน

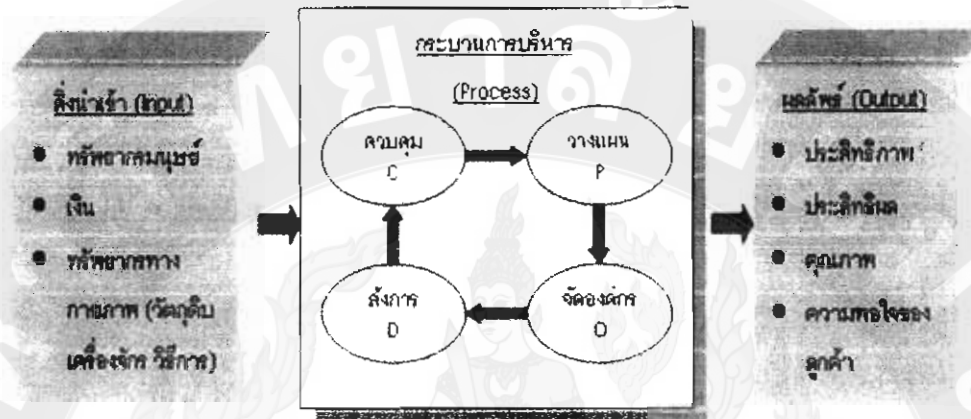
2. คำว่า “การจัดการ” (Management) จะเน้นการปฏิบัติการให้เป็นไปตามนโยบาย (แผนที่วางไว้) ซึ่งนิยมใช้ในการจัดการธุรกิจ (Business management) ส่วนคำว่า “ผู้จัดการ” (Manager) จะหมายถึง บุคคลในองค์กรซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบต่อกิจกรรมในการบริหารทรัพยากรและกิจการงานอื่นๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ขององค์กร

การบริหารจัดการ (Management) หมายถึงชุดของหน้าที่ต่างๆ (A set of functions) ที่กำหนดทิศทางในการใช้ทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficient) หมายถึง การใช้ทรัพยากรได้อย่างเฉลียวฉลาดและคุ้มค่า (Cost-effective) การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective) นั้นหมายถึงการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง (Right decision) และมีการปฏิบัติการสำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ ดังนั้นผลสำเร็จของการบริหารจัดการจึงจำเป็นต้องมีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล ควบคู่กัน

จากความหมายต่างๆ ข้างต้น การบริหารจัดการจึงเป็นกระบวนการของกิจกรรมที่ต่อเนื่องและประสานงานกัน ซึ่งผู้บริหารต้องเข้ามาช่วยเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร ประเด็นสำคัญของการบริการจัดการ (Management) มีดังนี้

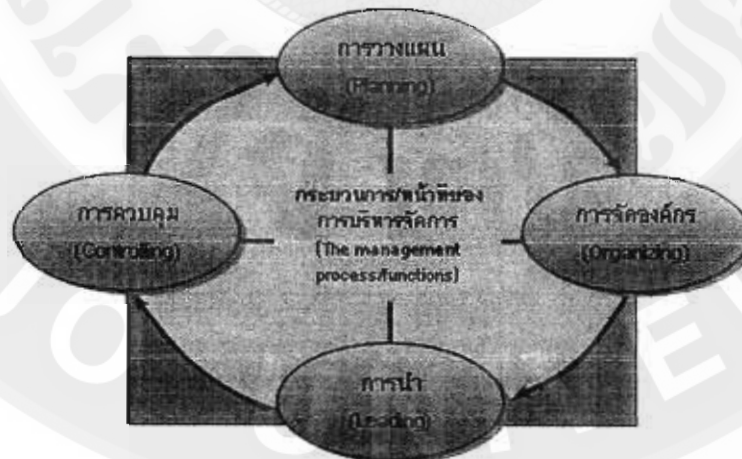
- 1) การบริหารจัดการสามารถประยุกต์ใช้กับองค์กรใดองค์กรหนึ่งได้
- 2) เป้าหมายของผู้บริหารทุกคนคือ การสร้างกำไร
- 3) การบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับการเพิ่มผลผลิต (Productivity) โดยมุ่งสู่

ประสิทธิภาพ (Efficiency) (วิธีการใช้ทรัพยากรโดยประหยัดที่สุด) และ
 ประสิทธิภาพ (Effectiveness) (บรรลุเป้าหมายคือประโยชน์สูงสุด)
 4) การบริหารจัดการสามารถนำมาใช้สำหรับผู้บริหารในทุกระดับชั้นขององค์กร

ภาพที่ 1 แสดงระบบการบริหารโดยรวม (ที่มา www.bloggang.com)

กระบวนการจัดการ (Management Process) หมายถึง กระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์กร ซึ่งกระบวนการจัดการนี้สามารถแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวเนื่องกันได้อย่างมีปฏิสัมพันธ์สอดคล้องและต่อเนื่อง

ภาพที่ 2 แสดงหน้าที่ของการบริหารจัดการ (ที่มา www.bloggang.com)

หน้าที่ของการบริหารประกอบด้วยกิจกรรมพื้นฐาน 4 ประการดังนี้

1) การวางแผน (Planning) เป็นสิ่งที่องค์กรต้องการเปลี่ยนแปลงในอนาคต การวางแผนเป็นสะพานเชื่อมระหว่างเหตุการณ์ปัจจุบันและอนาคตซึ่งทำได้โดยการให้บรรลุเป้าหมายผลลัพธ์ที่ต้องการ การวางแผนจึงต้องอาศัยการกำหนดกลยุทธ์ที่ประสิทธิภาพ แม้ว่าพื้นฐานของการจัดการ โดยทั่วไปเป็นงานของผู้บริหารการวางแผนเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการปฏิบัติตามกลยุทธ์ให้ประสบความสำเร็จและการประเมินกลยุทธ์ เพราะว่า การจัดการองค์กร การจูงใจ การจัดบุคคลเข้าทำงาน และกิจกรรมควบคุม ขึ้นกับการวางแผน กระบวนการวางแผนจะต้องประกอบด้วยผู้บริหารและพนักงานภายในองค์กร

การวางแผนจะช่วยให้องค์กรกำหนดข้อดีจากโอกาสภายนอกและทำให้เกิดผลกระทบจากอุปสรรคภายนอกต่ำสุด โดยต้องมองเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบันเพื่อคาดคะเนเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การวางแผน ประกอบด้วย การพัฒนาภารกิจ (Mission) การคาดคะเนเหตุการณ์ปัจจุบัน เหตุการณ์อนาคต และแนวโน้ม การกำหนดวัตถุประสงค์ และการเลือกกลยุทธ์ที่ใช้

2) การจัดการองค์กร (Organizing) จุดมุ่งหมายของการจัดการองค์กรคือ การใช้ความพยายามทุกกรณีโดยการกำหนดงานและความสำคัญของอำนาจหน้าที่ การจัดการองค์กร หมายถึง การพิจารณาถึงสิ่งที่ต้องการทำและผู้ที่จะทำรายงานมีตัวอย่างในประวัติศาสตร์ของธุรกิจที่มีการจัดองค์กรที่ดีสามารถประสบความสำเร็จในการแข่งขันและสามารถเอาชนะคู่แข่งได้ ธุรกิจที่มีการจัดองค์กรที่ดีสามารถจูงใจผู้บริหารและพนักงานให้มองเห็นความสำคัญของความสำเร็จขององค์กร การกำหนดลักษณะเฉพาะของงาน โดยการแบ่งงานประกอบด้วยงานที่กำหนดออกมาเป็นแผนก การจัดแผนก และการมอบอำนาจหน้าที่ การแยกงานออกเป็นงานย่อยตามการพัฒนารายละเอียดของงาน และคุณสมบัติของงาน เครื่องมือเหล่านี้มีความชัดเจนสำหรับผู้บริหารและพนักงาน ซึ่งต้องการทราบลักษณะของงานการกำหนดแผนกในโครงสร้างขององค์กร ขนาดของการควบคุม และสายการบังคับบัญชา การเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์ต้องการการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้าง เพราะตำแหน่งใหม่ๆ ที่สร้างขึ้นหรือลดลงหรือรวมกัน โครงสร้างองค์กรจะต้องระบุถึงวิธีการใช้ทรัพยากรและวิธีการซึ่งวัตถุประสงค์มีการกำหนดขึ้นในธุรกิจ การสนับสนุนทรัพยากรและกำหนดวัตถุประสงค์ตามสภาพทางภูมิศาสตร์จะแตกต่างจากโครงสร้างด้านผลิตภัณฑ์หรือลูกค้า รูปแบบทั่วไปของการจัดแผนกคือ ตามหน้าที่ (Functional) ตามฝ่าย (Divisional) ตามหน่วยธุรกิจเชิงกลยุทธ์ (Strategic business unit) และด้านเมทริกซ์ (Matrix)

3) การนำหรือการสั่งการ (Leading/Directing) เป็นการใช้อิทธิพลเพื่อจูงใจพนักงานให้ปฏิบัติงานและนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ระบุไว้ หรือเป็นกระบวนการจัดการให้สมาชิกในองค์กรทำงานร่วมกันได้ด้วยวิธีการต่างๆ เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งที่ซับซ้อนและเข้าใจองแก่ได้ยาก การนำหรือการสั่งการจึงต้องใช้ความสามารถหลายเรื่องควบคู่กัน อาทิ ภาวะความเป็นผู้นำของผู้บริหาร การจูงใจ การติดต่อสื่อสารในองค์กร และการทำงานเป็นทีม เป็นต้น หน้าที่ในการนำหรือสั่งการนี้ มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าหน้าที่อื่น เพราะผู้บริหารต้องแสดงบทบาทของผู้สั่งการอย่างมีคุณภาพ ถ้าไม่เช่นนั้น แผนงานที่

วางไว้ตลอดจนทรัพยากรที่จัดเตรียมไว้อาจไม่เกิดประสิทธิผล ถ้าผู้บริหารดำเนินกิจกรรมด้านการสั่งการไม่ดีพอ ดังนั้น การสั่งการจึงเป็นเรื่องของความรู้ความชำนาญ ประสบการณ์ และความสามารถที่จะชักจูงให้พนักงานร่วมกันปฏิบัติงานไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ให้องค์กรประสบความสำเร็จตามต้องการ

4) การควบคุม (Controlling) การใช้ทรัพยากรต่างๆ ขององค์กร ถือว่าเป็นกระบวนการตรวจสอบ หรือติดตามผลและประเมินการปฏิบัติงานในกิจกรรมต่างๆ ของพนักงาน เพื่อรักษาให้องค์กรดำเนินไปในทิศทางสู่เป้าหมายอย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์หลักขององค์กร ในเวลาที่กำหนดไว้ องค์กรหรือธุรกิจที่ประสบความสำเร็จล้วนแล้วอาจเกิดจากการขาดการควบคุม หรือมีการควบคุมที่ไร้ประสิทธิภาพ และหลายแห่งเกิดจากความไม่ใส่ใจในเรื่องของการควบคุม ละเลยเพิกเฉย หรือในทางกลับกันคือมีการควบคุมมากจนเกิดความผิดพลาดขององค์กรเอง การควบคุมจึงเป็นหน้าที่หลักทางการบริหารที่มีความสำคัญ ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการทางการบริหาร

การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม

กระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่ม (ปารีชาติ วัลย์เสถียร และคณะ, 2546 : 400-402) ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ว่าด้วยการจัดตั้งกลุ่ม เป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่ง เพราะหากได้ดำเนินการจัดตั้งให้ถูกวิธีทุกขั้นตอนแต่เริ่มแรกก็จะทำให้กลุ่มมีคุณค่า และเจริญก้าวหน้าไปสู่ขั้นตอนอื่นได้ง่าย ในการจัดตั้งกลุ่มมีหลักเกณฑ์ที่ควรยึดถืออยู่ 8 ตอนคือ

ตอนที่ 1 ว่าด้วยการค้นหาผู้นำ หรือหน่วยงานของหมู่บ้าน

ตอนที่ 2 ว่าด้วยการหาความต้องการของแต่ละบุคคล ก่อนที่จะนำมากำหนดความต้องการร่วมของกลุ่ม

ตอนที่ 3 ว่าด้วยความสมัครใจในการเข้าร่วมกลุ่ม รวมถึงการสร้าง ความซื่อสัตย์และความภักดีต่อกลุ่ม

ตอนที่ 4 ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ทำให้สามารถทำงานร่วมกันได้ง่าย และเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ตอนที่ 5 ว่าด้วยการมีวิถีใกล้เคียงกัน ทำให้มีความคิดอ่าน ความสนใจ ความต้องการและความสามารถในการทำงานใกล้เคียงกัน เข้าใจกันง่ายในการทำงาน

ตอนที่ 6 ว่าด้วยเพศเดียวกัน กิจกรรมบางอย่างอาจจำเป็นต้องแบ่งแยกเพศ ในขณะที่บางกิจกรรมอาจร่วมกันทำทั้งหญิงและชาย

ตอนที่ 7 ว่าด้วยการมีความสัมพันธ์ต่อกัน ไม่ขัดแย้ง การที่กลุ่มมีความสามัคคีกลมเกลียวช่วยกันคิด จนทำให้งานกลุ่มสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

ตอนที่ 8 ว่าด้วยสถานการณ์บีบตัว หมายถึง สถานการณ์ที่จะทำให้คนรวมกันเพื่อความอยู่รอด เพื่อผลประโยชน์ ฯลฯ ซึ่งตรงกับความต้องการของกลุ่มหรือสมาชิกที่จะมารวมกัน

ขั้นที่ 2 ว่าด้วยการเคลื่อนไหวของกลุ่ม มีหลักเกณฑ์ที่ควรยึดถืออยู่ด้วยกัน 8 ตอนคือ

ตอนที่ 1 ว่าด้วยการส่งเสริมการประจวบปะ เพื่อแลกเปลี่ยนทัศนคติซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มให้แน่นแฟ้นขึ้นและหาแนวทางปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย

ตอนที่ 2 ว่าด้วยการส่งเสริมแนวความคิด ยกระดับจิตใจของสมาชิกกลุ่ม

ตอนที่ 3 ว่าด้วยการส่งเสริมการมีระเบียบวินัย ได้แก่ การมีกฎเกณฑ์ ข้อบังคับกลุ่ม

ตอนที่ 4 ว่าด้วยการส่งเสริมสัมพันธภาพบุคคล เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่ม ให้มีความกลมเกลียวแน่นแฟ้น

ตอนที่ 5 ว่าด้วยการส่งเสริมกิจกรรม เพื่อทำให้กลุ่มได้เคลื่อนไหวและเป็นการฝึกกลุ่มให้ได้เรียนรู้ให้มีความกลมเกลียวแน่นแฟ้น

ตอนที่ 6 ว่าด้วยการส่งเสริมวิชาการ ความรู้ใหม่ ๆ ในรูปแบบต่าง ๆ ที่จำเป็น และเกิดประโยชน์โดยตรงต่อกลุ่ม

ตอนที่ 7 ว่าด้วยการส่งเสริมผลประโยชน์ร่วม เป็นสิ่งสำคัญจะช่วยให้กลุ่มดำรงอยู่ได้ การจัดสรรผลประโยชน์ต้องเที่ยงธรรม เสมอภาค

ตอนที่ 8 ว่าด้วยส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งสถานภาพผูกพัน โดยพยายามส่งเสริมให้มีความผูกพันระหว่างสมาชิก ส่งเสริมให้ทุกคนมีบทบาทหน้าที่ในกลุ่ม และรู้จักรับผิดชอบร่วมกันกับกลุ่ม

ขั้นที่ 3 ว่าด้วยการเจริญเติบโตของกลุ่ม

ตอนที่ 1 ว่าด้วยสหพันธกลุ่ม เป็นการทำให้กลุ่มเล็ก ๆ มาสนธิเข้าเป็นกลุ่มใหญ่กลุ่มเดียว

ตอนที่ 2 ว่าด้วยการสร้างหน่วยร่วม โดยนำเอาตัวแทนหรือผู้นำแต่ละกลุ่มมารวมกันเป็น "หน่วยนำร่วม" เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มเล็ก ประสานงาน ประสานผลประโยชน์ระหว่างกลุ่ม

ตอนที่ 3 ว่าด้วยการสร้างผลประโยชน์ร่วม เพื่อช่วยให้กลุ่มเคลื่อนไหวไปในทิศทางเดียวกัน เกาะติดกัน เพราะเกิดผลประโยชน์ในกิจกรรมร่วมกัน

ตอนที่ 4 ว่าด้วยสร้างกิจกรรมพึ่งพา เป็นวิธีการที่กลุ่มจะต้องอาศัยซึ่งกันและกันโดยมี "หน่วยนำร่วม" เป็นตัวกลางช่วยให้กิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ มีความเกี่ยวพันกัน พึ่งพากัน

ตอนที่ 5 ว่าด้วยสนธิวิชาการเป็นการแลกเปลี่ยนและอาศัยความรู้ ทักษะ ตลอดจนความต้องการระหว่างกลุ่มที่มีต่อกัน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความสามารถและกิจกรรมอื่น ๆ ใหม่

ตอนที่ 6 ว่าด้วยสร้างพลังร่วมในการดำเนินการร่วมโดยการส่งเสริมให้กลุ่มเกิดการร่วมทุนร่วมวิชาการ ร่วมจัดการ ร่วมกำลังคน ร่วมกำลัง

ตอนที่ 7 ว่าด้วยการลดความสิ้นเปลืองร่วม ได้แก่ การลดความสิ้นเปลืองของแรงงาน วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งด้านบริหารและการบริการด้วย

ตอนที่ 8 สร้างพลังต่อรอง คือ อำนาจของกลุ่มในการรักษาผลประโยชน์และดำรงกลุ่มไว้ พลังต่อรองเป็นพลังในการต่อสู้ของชุมชนซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มกัน จึงนับว่าเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของการพัฒนา

กลุ่มและเครือข่าย

เสถียร จิรรังสินันต์ (2549) ให้ความหมายของกลุ่มและเครือข่าย ไว้ดังนี้

กลุ่ม หมายถึง บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมกันหรือมาปรึกษาหารือกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อที่จะแก้ไขหรือขจัดข้อขัดข้องในเรื่องนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ให้หมดไป หรือให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของตนเองที่มีจุดหมายเอาไว้

เครือข่าย (Network) หรือเครือข่ายทางสังคม (Social Network) หมายถึง

1. คาข่าย (Net) ที่โยงใยถึงกันและพร้อมที่จะ “Work” เมื่อต้องการใช้งาน
2. รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายองค์กร

ที่ต่างก็มีทรัพยากรของตัวเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง บุคคล กลุ่มหรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลาอันพอสมควร แม้อาจจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือ หรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหาที่สามารถติดต่อไปได้

3. การเชื่อมโยงหรือรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติการกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันโดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติการกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์ และปรัชญาของตนเอง การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวกันแบบหลวมๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็น หรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน

4. สายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่นๆ อีกหลายๆ คน

5. ระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

6. ความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยที่เป็นไปตามกฎของการไหลเลื่อนไปมาระหว่าง ความไว้ระเบียบกับการจัดระเบียบ และระหว่างการแตกดับกับการเกิดขึ้นใหม่ที่พร้อม จะสานต่อกับสิ่งต่างๆ โดยมุ่งเน้นการสานต่อกับปัจเจกบุคคล กลุ่มและองค์กรเครือข่าย เพื่อเข้ามาสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ ความรู้ใหม่หรือสังคมใหม่อย่างเหมาะสม โดยยึดหลักของความไว้วางใจที่มีต่อกัน ในฐานะที่ทุกระบวนการเป็นระบบเปิดที่มีการเชื่อมโยงต่อกัน และเพื่อให้เกิดการกระทำตามภารกิจนั้นๆ จนบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. สายใย (Web) ของความสัมพันธ์ทางสังคม มีความเป็นเอกภาพ มีพลังความยึดโยง (cohesive) และการสนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

8. การที่คนมาพบปะกัน มาประชุมกัน และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน เพราะมีสิ่งที่ยึดโยงใจระหว่างสมาชิกเข้าด้วยกัน คือ สัมพันธภาพของสมาชิกในเครือข่าย โดยบุคคลจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านโอกาส ในการสื่อสาร การเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร และการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ร่วมกัน

9. การเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ แล้วขยายผลออกไปเป็นวงกว้าง เพื่อให้สังคมเกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น และในการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์นั้นจะเป็นความสัมพันธ์กลับในเชิงบวก ที่จะส่งผลให้เกิดพลังทวีคูณ (reinforcing) เกิดการขยายผลแบบก้าวกระโดด (quantum leap) เป็นพลังสร้างสรรค์ที่เปลี่ยนคุณภาพอย่างฉับพลัน (emergence) โดยเป้าหมายที่ปรารถนาในการสร้างเครือข่าย คือ การนำเอาจิตวิญญาณที่สร้างสรรค์ของมนุษย์มาถักทอเชื่อมโยงกัน ซึ่งการสร้างเครือข่ายนั้นสามารถพิจารณาได้จากระบบสิ่งมีชีวิต ที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ดังนั้นจะต้องสร้างโอกาสในการเชื่อมโยงเครือข่าย และมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา (ลองคิด-ลองถูก) โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการสื่อสารจะต้องเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในการสร้างเครือข่าย

10. ความร่วมมือที่เป็นไปได้ทั้งในระบบบุคคล องค์กรและสถาบันอาจมีขอบข่ายและขนาดตั้งแต่เล็กๆ ภายในชุมชน ไปจนถึงระดับจังหวัด ภูมิภาค ประเทศและระหว่างประเทศ เป็นสายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่นๆ และอีกหลายๆ คน ซึ่งเป็นการมองในมิติของการจัดโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างและความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของกลุ่มคนในสังคมที่มีต่อกัน

11. ชุมชนแห่งสำนึก (conscious community) ที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบ โดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น อาจจะช่วยพื้นฐานของระบบคุณค่าเก่าหรือเป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาทำงานร่วมกัน ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัตรที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และการตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงระบบใหญ่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกัน และมีการติดต่อสื่อสารด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลุ่มหรือเครือข่ายมีความยั่งยืน (communication and network)

12. เครื่องมือทางสังคมในรูปแบบของประชาสังคม ที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (civic group/organization) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสามัคคี ความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการ

เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและประชาคมที่รวมกลุ่มขององค์กรอิสระ สาธารณประโยชน์ ปึงเจกชนและสาธารณชนเข้าด้วยกัน โดยในเครือข่ายประชาคมนั้น กระบวนการเชื่อมประสาน การถ่ายทอดความคิดเห็นทัศนคติและประสบการณ์ทางการเมืองจะยกระดับ จิตสำนึกของปึงเจกบุคคล จากการเป็นฝ่ายถูกกระทำมาเป็นฝ่ายกระทำต่อสังคม

13. การที่ปึงเจกบุคคล องค์กร หน่วยงานหรือสถาบันใด ได้ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์ หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดหมายเพื่อกิจกรรมต่างๆ เช่น การปฏิรูปการศึกษา โดยกลุ่มเครือข่ายนี้ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมกัน

14. รูปแบบการประสานงานกลุ่มของคนหรือองค์กร ที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน หรือกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือกัน โดยการติดต่อสื่อสารอาจทำได้ทั้งการผ่านศูนย์กลางหรือแม่ข่าย และการติดต่อโดยตรงระหว่างกลุ่ม ซึ่งมีการจัดรูปแบบหรือจัดระเบียบที่ยังคงความอิสระ โดยมีรูปแบบการรวมตัวแบบหลวมๆ ตามความจำเป็น หรือเป็น โครงสร้างที่มีความชัดเจน

15. ความร่วมมือและการเปิดรับของฝ่ายต่างๆ ที่จะมีข้อตกลงร่วมกันในการ ทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความพยายามที่จะระดมทรัพยากร กระบวนการ ความรู้และวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จจากการร่วมมือและการเปิดรับในสิ่งใหม่เหล่านั้นเสมอ

16. การสร้างสัมพันธภาพทางสังคมในการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อยกระดับแนวคิดและกิจกรรมที่ทำร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ โดยเป็นการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์อย่างหลวมๆ ของปึงเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรและสถาบัน ซึ่งสมาชิกในเครือข่ายเข้าร่วมกิจกรรมตามความเหมาะสม ภายใต้กฎเกณฑ์หรือเป้าหมายร่วมและมีการปฏิบัติอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตน รวมทั้งมีการทำงานร่วมกันทั้งในงานเฉพาะหน้า และการประสานผลประโยชน์ที่ขยายวงกว้างออกไป

17. สังคมแห่งกัลยาณมิตร หรือเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ (learning social networks) โดยเครือข่ายสังคม จะต้องมีความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง หรือมีการขยายแนวคิดกระบวนการออกไปจึงจะสามารถปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพได้

18. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนที่กว้างขวาง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยุติธรรม และกาสร้างเครือข่ายที่กว้างขวางมากกว่าในอดีต เพื่อสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายหรือเพื่อรู้เท่าทันการเชื่อมโยงเครือข่ายของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ไร้พรมแดน

ความแตกต่างระหว่าง “กลุ่ม” กับ “เครือข่าย”

กลุ่ม เป็นการเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลที่มีการรวมตัวกันอย่างใกล้ชิดกว่า มีเอกลักษณ์และปรัชญาการทำงานที่ชัดเจน ประกอบด้วยบุคคลที่มีความคิด ความเชื่อเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน ผ่านประสบการณ์ต่างๆ ร่วมกัน ในขณะที่เดียวกันก็มีกิจกรรมต่างๆ ที่เหมือนหรือใกล้เคียงกัน มีพันธกิจร่วมกัน และดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน

เครือข่าย เป็นการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์อย่างหลวม ๆ ของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร และสถาบันโดยที่สมาชิกในเครือข่ายเข้าร่วมทำกิจกรรมตามความเหมาะสม ภายใต้กฎเกณฑ์หรือเป้าหมายร่วม และมีการปฏิบัติอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์ และปรัชญาของตนและมีการทำงานร่วมกัน ทั้งงานเฉพาะหน้าและการประสานผลประโยชน์ที่ขยายวงกว้างออกไป ประกอบด้วยบุคคลที่มีความคิด ความเชื่อเหมือนหรือต่างกันได้ แต่ทุกคนต่างมุ่งเน้นการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลักร่วมกัน ในขณะที่เป้าหมายย่อยของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายอาจแตกต่างกันไป ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ การกระทำ พันธกิจและเป้าหมาย

ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย

1. เครือข่ายเชิงพื้นที่ (area)
2. เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (issue)
3. เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่

1. **เครือข่ายเชิงพื้นที่ (area network)** หมายถึง การรวมตัวของกลุ่ม องค์กร เครือข่าย ที่อาศัยพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกันเป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเป้าหมายนำทางและเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่างๆ ออกจากกัน โดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่ายลักษณะและ โครงสร้างของเครือข่ายเชิงพื้นที่สามารถจัดได้หลายระดับตามพื้นที่และกิจกรรมที่เกิดขึ้น อาทิ

1) การแบ่งเครือข่ายตามระบบการปกครองของภาครัฐ เช่น

- เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบลและอำเภอ เช่น เครือข่ายประชาคม อ.แม่สอด จ.ตาก
- เครือข่ายระดับจังหวัด เช่น เครือข่ายประชาคม จ.น่าน
- เครือข่ายระดับภูมิภาค เช่น เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ
- เครือข่ายระดับประเทศ เช่น เครือข่ายสมาพันธ์เกษตรกรแห่งประเทศไทย
- เครือข่ายองค์กรระหว่างประเทศ เช่น เครือข่ายการพัฒนาของ UNDP

2) การแบ่งพื้นที่ตามความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น

- เครือข่ายลุ่มน้ำปิง
- เครือข่ายอ่าวปัตตานี ฯลฯ

2. เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (issue network) หมายถึง เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้นๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม สามารถแบ่งได้อย่างมากมายตามประเด็นกิจกรรม และความสนใจที่เกิดขึ้นของฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยไม่ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนดความเป็นเครือข่าย เช่น

- เครือข่ายป่าชุมชน
- เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน
- เครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน
- เครือข่ายผู้สูงอายุ
- เครือข่ายค้ำคูณคุ้มครองผู้บริโภค
- เครือข่ายสิ่งแวดล้อม
- เครือข่ายปฏิรูปการศึกษา
- เครือข่ายสิทธิมนุษยชน
- เครือข่ายสุขภาพ ฯลฯ

3. เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ หมายถึง เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม และการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเครือข่ายต่างๆ ดังกล่าวมุ่งเน้น การดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงานหรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์ นั้นๆ ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายประเภทนี้ สำหรับสังคมไทยอาจแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ได้ 4 ภาคส่วนใหญ่ๆ ได้แก่

1) เครือข่ายภาครัฐ เช่น เครือข่ายสถาบันการศึกษา เครือข่ายกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เครือข่ายองค์กรอิสระของภาครัฐ เช่น สถาบันพระปกเกล้า สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น

2) เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เช่น สภาหอการค้า สภาอุตสาหกรรม สมาคมผู้ส่งออก เครือข่าย SME ฯลฯ

3) เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายเพื่อนตะวันออก เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ เครือข่ายด้านแรงงานสวัสดิการสังคม เครือข่ายมูลนิธิ YMCA ฯลฯ

4) เครือข่ายภาคประชาชน เช่นเครือข่ายปราชญ์อีสาน เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายสมัชชาคนจน เป็นต้น

องค์ประกอบของเครือข่าย

องค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย ได้แก่

1. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่าย ที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยแต่ละหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วม ในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกันตามหลักธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้นหน่วยชีวิตหรือสมาชิกใน องค์กรณ์นั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

2. จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่ม องค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมี จุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย นั้น

3. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมารวมกัน นั้น สิ่งที่จะยึดโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาด จิตสำนึกต่อส่วนรวมแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทน เท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่ คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคลยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะ พัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ข่มเป็นแรงขับ เคลื่อนที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธี เพื่อแก้ไขปัญหานั้นๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อน ร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็น องค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่านั้น สามารถที่จะ ตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

4. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ก็คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมใน กิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่ายนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและพึ่งพา กันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกัน

นั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการและวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลที่ต่อเนื่อง เพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากความร่วมมือแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้าๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

5. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์มิได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้ว ความเป็นเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อมถอย ดังนั้น การพัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่าวนั้น ๆ

กรอบแนวคิดการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศที่เกี่ยวข้อง

วงศา เลหาศิริวงศ์ และวิไลวรรณ เทียนประชา (2547) ได้ศึกษากลไกกำกับสุขภาพภาคประชาชนกับกระบวนการปฏิรูประบบสุขภาพภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนให้ความสนใจเป็นพิเศษกับเกษตรปลอดสารพิษ ปุ๋ยชีวภาพ การพิทักษ์สิทธิ พัฒนาสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตดั้งเดิม และสมุนไพร และเชื่อมโยงเข้ากับ พรบ. สุขภาพว่าจะเป็นกลไกหลักที่ช่วยขับเคลื่อนระบบให้เอื้อต่อการมีสุขภาพดีของประชาชน ส่วนด้านกลไกการกำกับสุขภาพ โดยภาคประชาชนพบว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในสมาชิกสุขภาพจะเป็นการประชุมของกลุ่มองค์กร เครือข่าย ผู้สนใจใฝ่รู้ ประเด็นการประชุมจะยึดตามปัญหาในพื้นที่เป็นหลัก โดยเป็นเวทีให้สมาชิกแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ระดมสมองเพื่อหากกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา ด้านการเกษตรทางเลือก สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การใช้สมุนไพรเพื่อสุขภาพ และนำเข้าสู่สุขภาพเพื่อให้ชุมชนมีสุขภาพดี การก่อตัวของกลุ่มและกลไกกำกับสุขภาพส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีการดำเนินการก่อนการปฏิรูประบบสุขภาพ เช่น กลุ่มอนุรักษ์ป่าสมุนไพร กลุ่มส่งเสริมอาชีพเกษตรกร กลุ่มเยาวชน เมื่อตัวแทนกลุ่มเข้าร่วมสมาชิกทำให้มองเห็นความเชื่อมโยงกับสุขภาพ จึงมีการพัฒนาให้กลุ่มมีกิจกรรมด้านสุขภาพ การทำงานจะเห็นเป็นสองลักษณะคือ การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มและการนำกลุ่มและบุคคลที่สนใจ มาร่วมกันคิด เสนอปัญหาและกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน

นายคณิง นาวงษ์ (2545) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์แม่น้ำปิง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบเครือข่ายที่เกิดขึ้นมี 2 ลักษณะ คือ เครือข่ายที่เป็นธรรมชาติและไม่เป็นธรรมชาติ รูปแบบเครือข่ายที่เป็นธรรมชาตินั้นเป็นการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์การอนุรักษ์แม่น้ำปิงกันโดยไม่ได้นัดหมาย อาจเป็นเครือข่ายจิตเดียวกัน หรือพบปะกันในงานประเพณี ส่วนรูปแบบเครือข่ายที่ไม่เป็นธรรมชาติ เป็นการนัดหมายให้มาพบปะพูดคุยกันในเวทีต่าง ๆ จนเกิดเป็น เครือข่ายขึ้น นอกจากนี้ ชุมชนยังได้ร่วมกันวางแนวทางการแก้ปัญหาของแม่น้ำปิงไว้ ได้แก่ การจัดอบรมพูดคุยและผู้นำสองฝั่งแม่น้ำปิงให้เห็นคุณค่าของแม่น้ำปิง การจัดทำศูนย์แจ้งข่าวสารการดำเนินงานเกี่ยวกับแม่น้ำปิงเป็นระยะ ๆ การปลูกจิตสำนึกแก่เยาวชน และการให้ความรู้เรื่องกฎหมายสิ่งแวดล้อม

ศุภาวิณี ทรงพรพาณิชย์ (2545) ได้ศึกษาการพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ผลการศึกษาพบว่า เงื่อนไขสำคัญในการพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชน ตำบลทากาศ มีดังนี้ 1) การกระตุ้น ประธานจากนักวิจัยและวิทยากรภายนอกชุมชน 2) การได้รับการเสริมพลังจากองค์กรภายนอกชุมชน 3) แนวความคิดเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งผู้นำชุมชนและตัวแทนชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน 4) รูปแบบการถ่ายทอดแนวคิดและวิธีการ 5) การจัดตั้งองค์กรชาวบ้านที่เป็นเครือข่ายระดับตำบล สำหรับปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชน ได้แก่ กลไกและโครงสร้างเดิมของชุมชน การมีระบบเศรษฐกิจและฐานะทางการเงินที่ดีของชุมชน ส่วนการใช้สภาตำบลเป็นศูนย์กลางในการประสานความร่วมมือของเครือข่ายก็เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนตำบลทากาศ และพบว่าข้อจำกัดใน

การพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชน มีดังนี้ 1) ผู้นำในบางชุมชนตำบลทากาศยังขาดความเข้าใจในกระบวนการการทำงานและแนวคิดการมีส่วนร่วม 2) ระบบการผลิตในเชิงพาณิชย์ที่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อขายทำให้ชาวบ้านเกิดความเห็นแก่ตัว ขาดความเสียสละเพื่อส่วนร่วม 3) ความขัดแย้งในชุมชน 4) ประธานเครือข่ายขาดแนวคิดต่อกระบวนการมีส่วนร่วม และคณะกรรมการบางคนไม่ได้สมัครใจเข้ามาทำงานอย่างจริงจัง สำหรับผลการวิจัยในเชิงพัฒนานั้นพบว่า การพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนตำบลทากาศส่งผลต่อการพัฒนาในชุมชนตำบลทากาศหลายด้าน คือ 1) การพัฒนาผู้นำเดิมตลอดจนการเกิดผู้นำใหม่ 2) การพัฒนากลุ่มป่าชุมชน 7 หมู่บ้าน 3) พัฒนาการประสานงานกับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน 4) มีการพัฒนานักวิจัยชาวบ้านเกิดขึ้นใหม่ ทั้งนี้ประสิทธิภาพการเรียนรู้ต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นจะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวบ้านเกิดแนวความคิด ทักษะ ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชุมชน โดยมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งต่อไป

ศุภฤดี ณ ลำปาง และคณะ (2545) ได้ศึกษาการพัฒนาและจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไยและเครือข่าย มีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดความรู้ในการจัดตั้งกลุ่ม การบริหารงานกลุ่ม สนับสนุนให้เกษตรกรผู้ปลูกและแปรรูปลำไยรวมตัวกันเป็นกลุ่มลำไย เพื่อให้มีการพัฒนาการผลิต และแปรรูปลำไยให้ประสบผลสำเร็จ รวมทั้งให้กลุ่มผู้ปลูกลำไยมีการเชื่อมโยงประสานงาน เป็นเครือข่าย การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อหาข้อมูลและทดลองรูปแบบการพัฒนากลุ่มและเครือข่าย เลือกกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเป็นตัวอย่างในการศึกษาทั้งหมด 8 กลุ่ม เป็นกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับลำไย ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน วิเคราะห์ข้อมูลจากผลการประชุมกลุ่มที่จัดขึ้นร่วมกับเจ้าหน้าที่ ส่งเสริมการเกษตร เกษตรกร และคณะผู้วิจัย และวิเคราะห์ผลการฝึกอบรมที่จัดให้กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่ถูกเลือกเป็นตัวอย่าง ผลการวิจัยพบว่า ในการพัฒนาและจัดตั้งกลุ่มลำไยนั้น สามารถพัฒนากลุ่มเกษตรกร และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่มีอยู่แล้วให้มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับลำไยให้มากขึ้น พร้อมทั้งพัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาใหม่นั้นสามารถทำได้ แต่เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ อยู่แล้ว ดังนั้นการรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งกลุ่มลำไยขึ้นมาใหม่จะทำได้ไม่มากนัก การพัฒนากลุ่มควรใช้การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการหาปัญหา สาเหตุของปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขร่วมกัน วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และโอกาส/ข้อจำกัด ของกลุ่ม เพื่อเป็นพื้นฐานในการวางแผนพัฒนากลุ่ม เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องพิจารณาจัดฝึกอบรมให้แก่เกษตรกรตามความต้องการของกลุ่มและเรื่องอื่นๆ ที่เห็นว่าจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนากลุ่มได้ การพัฒนาเครือข่ายกลุ่มลำไยมีความจำเป็น เพราะจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่ม และเกษตรกรผู้ปลูกและแปรรูปลำไย เพื่อเพิ่มศักยภาพในการผลิต การแปรรูป และการตลาดลำไย ได้อย่างแท้จริง มีการตั้งคณะกรรมการเครือข่ายกลุ่มลำไย มีกิจกรรมเพื่อพัฒนาเครือข่ายร่วมกัน และมีศูนย์กลางการบริหารเครือข่าย การสร้างเครือข่ายสามารถทำได้ตั้งแต่ระดับ อำเภอ จังหวัด

ภาค และประเทศ ในการพัฒนาเครือข่ายจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มและเครือข่าย รวมทั้งเงินทุนที่จะใช้บริหารเครือข่าย

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การจัดการกลุ่มของเกษตรกรลำไยนอกฤดูภาคโดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่ง
ตำบลน้ำคืบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ครั้งนี้มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

วิธีการดำเนินการวิจัย

การออกแบบการวิจัย

การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (indepth interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (focus groups)

สถานที่ในการวิจัย

สถานที่ดำเนินการวิจัยในครั้งนี้คือ พื้นที่ปลูกลำไยนอกฤดูภาคในเขตตำบลน้ำคืบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ประชากร

กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตลำไยนอกฤดูภาค ตำบลน้ำคืบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน จำนวน 15 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบนำสัมภาษณ์ (interview guide) ที่เป็นคำถามปลายเปิด ใช้สำหรับเป็นหัวข้อการสนทนาถึงข้อมูลบริบททั่วไปของตำบลน้ำคืบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และ ข้อมูลการจัดการกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไยนอกฤดูภาคโดยใช้วิธีตัดแต่งกิ่ง ได้แก่ วัตถุประสงค์การรวมกลุ่ม นโยบาย เป้าหมายกลุ่ม การมีส่วนร่วม ผลของกิจกรรม และความเข้มแข็งของผู้นำ รวมทั้งใช้เครื่องบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (secondary data) จะเก็บข้อมูลจากเกษตรกรโดยตรง โดยตรงรวมทั้ง เจ้าหน้าที่ และนักวิชาการ ประกอบด้วย เกษตรกรที่ปลูกลำไยนอกฤดู จำนวน 12 ราย โดยเป็นสมาชิกใหม่ จำนวน 4 ราย ดังนั้นจึงเก็บรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกเก่าที่ปลูกลำไยนอกฤดูภาคมาแล้วจำนวน 8 ราย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (indepth interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (focus groups) โดยมีข้อมูล ดังนี้ ข้อมูลที่จำเป็นในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วยข้อมูลหลัก ๆ 2 ส่วน คือ

-ข้อมูลที่เกี่ยวข้องบริบทการปลูกลำไยนอกฤดูจังหวัดลำพูน เช่น ข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกร จำนวนปีในการปลูก พื้นที่การปลูก จำนวนสมาชิก

-ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกลุ่ม ได้แก่ วัตถุประสงค์การรวมกลุ่ม นโยบาย เป้าหมาย กลุ่ม การมีส่วนร่วม ผลของกิจกรรม และความเข้มแข็งของผู้นำ

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (primary data) จะดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากการติดต่อ หน่วยงาน และรวบรวมเอกสารต่าง ๆ เช่น เอกสารของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาล เอกสารของทางราชการ รายงานการวิจัย และบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ จะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิ วิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนบุคคล จำนวนปีในการปลูก พื้นที่การปลูก และจำนวนสมาชิก การศึกษาครั้งนี้จะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ในรูปของการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และสรุปผลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการประชุมกลุ่มย่อย รายงานผลเป็นการบรรยายประกอบการวิเคราะห์ พร้อมทั้งนำเสนอในรูปแบบของตารางและแผนภาพ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) รายงานผลเป็นการบรรยายประกอบการวิเคราะห์

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

จำนวนพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตลำไยนอกฤดูกาล จำนวน 8 ราย ในตำบลน้ำคืบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ขอบเขตด้านประชากร

(1) เกษตรกรผู้ผลิตลำไยนอกฤดูกาลในตำบลน้ำคืบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน จำนวน 8 ราย

(2) ผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่และนักวิชาการ

ขอบเขตด้านเนื้อหา

(1) บริบทของการผลิตลำไยนอกฤดูกาลของเกษตรกรตำบลน้ำคืบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคล จำนวนปีในการปลูก พื้นที่การปลูก และจำนวนสมาชิก

(2) การจัดการกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลโดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่ง ได้แก่ วัตถุประสงค์การรวมกลุ่ม นโยบาย เป้าหมายกลุ่ม การมีส่วนร่วม ผลของกิจกรรม และความเข้มแข็งของผู้นำ

ขอบเขตค้ำระยะเวลา

การผลิตตำราเรียนนอกฤดูให้ผลผลิตและเก็บเกี่ยวระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน และอยู่ระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนเมษายน

ระยะเวลาการทำวิจัย : 1 ปี

เวลาเสนอโครงการ : ตุลาคม 2551 เวลาสิ้นสุดโครงการ : กันยายน 2552

แผนการดำเนินงาน

ตารางที่ 1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

เวลา กิจกรรม	ปี 2551					ปี 2552						
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.
1. ศึกษาข้อมูลบริบท												
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล												
3. รายงานความก้าวหน้า												
4. การเก็บข้อมูลเพิ่มเติม												
5. รายงานความก้าวหน้า												
6. การวิเคราะห์ข้อมูล												
7. สรุปผลและพิมพ์ รายงาน การวิจัย ฉบับ สมบูรณ์												

งบประมาณ : 30,000 บาท

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการกลุ่มของเกษตรกรลำไยนอกฤดูภาค โดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่ง ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกผู้ปลูกลำไยนอกฤดูภาค โดยการสัมภาษณ์และรวบรวมข้อมูลได้จากสมาชิก จำนวน 8 คน ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 บริบทการปลูกลำไยนอกฤดูภาค

ตอนที่ 2 การจัดการกลุ่ม

ตอนที่ 1 บริบทการปลูกลำไยนอกฤดูภาค

ตำบลน้ำดิบตั้งอยู่ในอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีเนื้อที่ 34,574 ไร่ ทิศเหนือติดต่อกับตำบลท่าตุ้ม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ทิศใต้ติดต่อกับตำบลวังผาง ตำบลหนองยวง กิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน ทิศตะวันออกติดต่อกับถนนนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลคอยหล่อ กิ่งอำเภอคอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ ในตำบลน้ำดิบมีแหล่งน้ำธรรมชาติ และแหล่งน้ำสาธารณะที่ใช้ในการเกษตรคือแม่น้ำปิง ที่ไหลผ่านพื้นที่หมู่ 4, 5, 8, 12 และ หมู่ 13 มีอ่างเก็บน้ำจำนวน 6 แห่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่หมู่ 10, 11 และ หมู่ 14 มีฝาย จำนวน 18 แห่ง

ตำบลน้ำดิบมีการรวมกลุ่มทางเกษตรภายในตำบลดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงการกลุ่มอาชีพทางการเกษตรในตำบลน้ำดิบ

กลุ่ม	ที่ตั้ง (หมู่ที่)	จำนวนสมาชิก(คน)	กิจกรรม
กลุ่มปุ๋ยหมักบ้านหัวย้อ	2	29	- ผลิตปุ๋ยหมัก
กลุ่มปุ๋ยหมักบ้านน้ำดิบน้อย	6	56	- ผลิตปุ๋ยหมัก
กลุ่มปุ๋ยหมักบ้านเหล่าป่าก้อย	1	30	- ผลิตปุ๋ยหมัก
กลุ่มธนาคารชุมชน	2	578	- ออมทรัพย์

ตารางที่ 3 แสดงข้อมูลส่วนบุคคลของสมาชิกผู้ปลูกลำไย (n=8 คน)

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
อายุ (ปี)		
40-44	3	37.5
45-59	4	50.0
มากกว่า 60 ปี	1	12.5
* ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 48.5 ปี		
จำนวนพื้นที่ปลูก (ไร่)		
1-3	2	25.0
4-6	2	25.0
7-9	4	50.0
* ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.66 ไร่		
จำนวนต้น ต่อไร่		
ต่ำกว่า 100	2	25.0
101-150	3	37.5
151-200	1	12.5
มากกว่า 200 ต้น	2	25.0
* ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 26.92 ต้น		

ข้อมูลส่วนบุคคลของสมาชิกผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกลางๆ พบว่า สมาชิกของกลุ่มส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 45-59 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50 รองลงมาคือมีอายุระหว่าง 40-44 ปี คิดเป็นร้อยละ 37.5 และมีอายุมากกว่า 60 ปี คิดเป็นร้อยละ โดยสมาชิกส่วนใหญ่มีจำนวนพื้นที่ปลูกลำไยนอกฤดูกลาง 7-9 ไร่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.0 รองลงมาคือมีพื้นที่ในการปลูก 1-3 ไร่ และ 4-6 ไร่ ในจำนวนที่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 25 ผลผลิตลำไยนอกฤดูกลางมีจำนวน 101-150 ต้นต่อไร่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 37.5 รองลงมาคือมีจำนวนต่ำกว่า 100 ต้นต่อไร่ และมีจำนวนมากกว่า 200 ต้น คิดเป็นร้อยละ 25.0 เท่ากัน

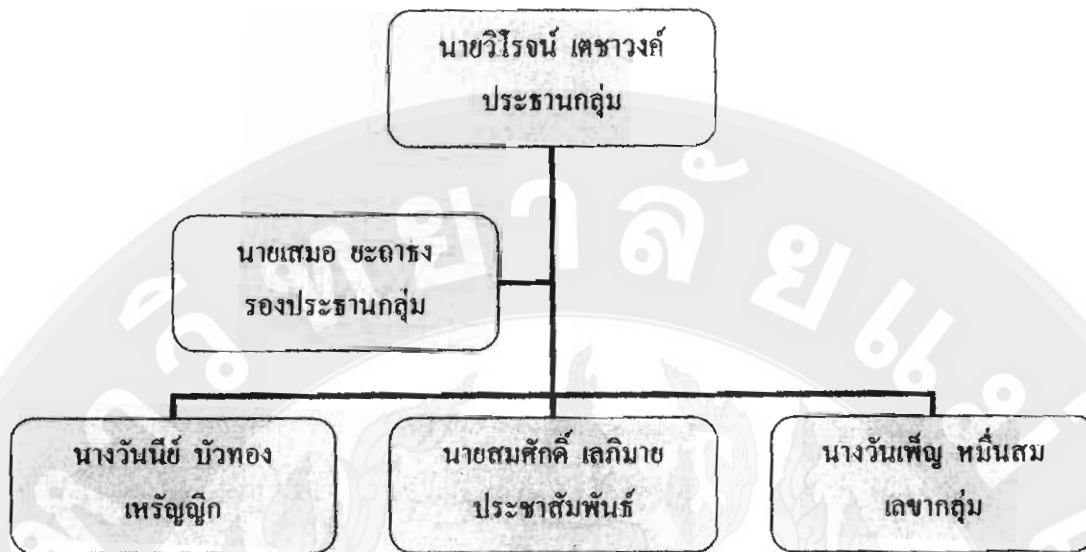
ตอนที่ 2 การจัดการกลุ่มของกลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลโดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่ง

ความเป็นมาของกลุ่ม

กลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลฯ ได้จากเริ่มต้นการรวมกลุ่มเพื่อทำปุ๋ยอินทรีย์ไว้ใช้ในการเกษตร ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีกรรวมกลุ่มผลิตปุ๋ยอยู่ ต่อมาในปี พ.ศ.2549 สำนักงานปฎิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ได้จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาในเขตปฏิรูปที่ดินซึ่งเป็นแผนที่จัดทำขึ้น โดยใช้กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อส่งเสริมศักยภาพการทำเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินโดยมุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิต การเพิ่มโอกาส เป็นทางเลือก และการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ และในปี พ.ศ.2550 ได้นำแผนแม่บทการพัฒนาในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มาดำเนินการตามแผนในโครงการจัดการแผนพัฒนาชุมชนร่วมสร้างในเขตปฏิรูปที่ดินในตำบลน้ำดิบ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งภายใต้โครงการความร่วมมือทางวิชาการ ที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้มอบหมายให้มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ดำเนินงานโครงการฯ ร่วมกับสำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดลำพูน องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำดิบ และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในตำบลน้ำดิบ เพื่อถวายเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระชนมายุครบ 81 พรรษา ซึ่งการให้ความรู้ในการปลูกลำไยนอกฤดูกาลฯเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่เกษตรกรผู้ปลูกลำไยในตำบลน้ำดิบ มีความต้องการที่จะได้ความรู้ในการปลูก ดังนั้นจึงเกิดการรวมกลุ่มของเกษตรกรที่มีความสนใจในการปลูกลำไยนอกฤดูกาลฯตั้งแต่การปรับปรุงดิน ไปจนถึงเทคนิคในการปลูก ซึ่งกลุ่มได้รับการอบรมความรู้ในการตรวจสอบสภาพดิน การปรับสภาพดิน จาก ผศ.ดร.ปฏิภาณ สุทธิกุลบุตร และความรู้ในการปลูกลำไยนอกฤดูกาลฯจาก ผศ.พาวิน มะโนชัย จากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ และสถาบันการเงินบ้านห้วยอ้อ ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ให้ความสนับสนุนเรื่องเงินลงทุน เช่น การซื้อปุ๋ยยา และ เครื่องตัดหญ้า สมาชิกผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลฯสามารถกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินบ้านห้วยอ้อได้ เมื่อผลผลิตลำไยออกและขายลำไยได้แล้วจึงค่อยส่งเงินคืน

โครงสร้างกลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาล

กลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลฯได้มีการเลือกตั้งประธานกลุ่มและมีกรรมการภายในกลุ่มเพื่อทำหน้าที่ในการบริหารจัดการกลุ่มดังภาพที่ 1

ภาพที่ 3 แสดงโครงสร้างของกลุ่มผู้ปลุกลำไยนอกฤดูกาลฯ

วัตถุประสงค์การรวมกลุ่มผู้ปลุกลำไยนอกฤดูกาลฯ

ผู้ปลุกลำไยนอกฤดูกาลฯ ตำบลน้ำคืบ อำเภอลำปาง จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มดังนี้

1. สมาชิกในกลุ่มต้องการความรู้เรื่องลำไย โดยเฉพาะเรื่องการปลุกลำไยนอกฤดูกาลฯ แบบครบวงจรตั้งแต่การวิเคราะห์ดิน การตัดแต่งกิ่ง ตลอดจนถึงการดูแลรักษา
2. สมาชิกในกลุ่มต้องการความรู้เรื่องตลาดลำไยนอกฤดูกาลฯ และการกำหนดราคาลำไยนอกฤดูกาล ในช่วงเดือนใดที่ราคาลำไยนอกฤดูกาลจะมีราคาสูง
3. สมาชิกในกลุ่มต้องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม เช่น ปัญหาการปลุกลำไยที่สมาชิกแต่ละคนพบจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของพื้นที่ที่ปลูก

เป้าหมาย/นโยบายกลุ่ม

กลุ่มผู้ปลุกลำไยนอกฤดูกาลฯ มีเป้าหมาย คือ ต้องการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยการลดต้นทุนการปลูก การใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง การใช้ไม้ก้ำยัน ซึ่งจะทำให้รายได้เพิ่มขึ้นจากการลดต้นทุนลงและราคาของผลผลิตลำไยนอกฤดูกาลที่สูงกว่าลำไยในฤดูกาล

กฎระเบียบของกลุ่ม

กลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลได้มีการตั้งกฎระเบียบกลุ่มโดยกฎระเบียบได้นำเอาระเบียบของการจัดตั้งกลุ่มจากกระทรวงมหาดไทยมาประยุกต์ใช้ ซึ่งปัจจุบันกลุ่มผู้ปลูกได้จดทะเบียนกฎระเบียบของกลุ่มที่ศูนย์ประสานงานองค์กรตำบล สำหรับการกำหนดกฎระเบียบของกลุ่ม ได้เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการออกระเบียบ และประชุมทุกวันที่ 7 ของเดือน โดยกฎระเบียบดังกล่าวใช้หลัก 5 ก ดังนี้

หลัก 5 ก ของกลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลฯ

- กลุ่ม มีการรวมกลุ่มของสมาชิกมีปัญหาเดียวกันมารวมกลุ่ม
- กติกา (กฎระเบียบ) สมาชิกมีการวางกติการ่วมกัน
- กรรมการ ได้มีการจัดตั้งกรรมการของกลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลฯ
- กิจกรรม สมาชิกร่วมกันจัดกิจกรรม เช่น องค์กรความรู้ต้องมีประสาน

หน่วยงานอื่น

- การเงิน มีการบริหารจัดการการเงินของกลุ่ม เช่น ค่าสมาชิก

การมีส่วนร่วมของกลุ่ม

กลุ่มได้มีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลฯ ดังนี้

- สร้างเครือข่ายศูนย์วิจัยลำไย มหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยศูนย์วิจัยลำไยเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ในการปลูกลำไยนอกฤดูกาล
- กลุ่มได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มชุมชนใกล้เคียง คือ กลุ่มหมู่บ้านเหล่าปาก้อย กลุ่มวังสวนน้อย กลุ่มบ้านน้ำคินน้อย ในการทำนุ้ยหมักแบบกองเติมอากาศเพื่อใช้ในการปลูกลำไยนอกฤดูกาลเพื่อลดต้นทุนการผลิต
- และมีสมาชิกของกลุ่มที่นำความรู้ที่ได้รับจากศูนย์วิจัยลำไยแม่โจ้ในการคัดแต่งกิ่ง โดยรับจ้างตัดแต่งกิ่งลำไย ให้กับผู้ที่สนใจและเจ้าของสวนลำไยในพื้นที่

ผลของการจัดกิจกรรม

การจัดกิจกรรมของกลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลฯมีผลที่เกิดขึ้นดังนี้

1. ประโยชน์ต่อตนเอง ได้รับความรู้มาปรับใช้ในการทำสวนลำไยของตนเอง ได้รับความเอื้ออารีจากสมาชิกในกลุ่มมีการปรึกษาปัญหาในการปลูกลำไยนอกฤดูกาล แลกเปลี่ยนแรงงานโดยที่ไม่ต้องจ้าง (เอามือ เอาวัน) ทำให้ลดต้นทุนการปลูก ได้ซื้อปุ๋ยในราคาที่ถูกลง ประหยัดต้นทุน
2. ผลต่อประโยชน์ต่อกลุ่ม มีส่วนในกลุ่มได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกิดความสามัคคี ประหยัดแรงงานในการทำนุ้ย มีการกระจายความรู้ไปยังเพื่อนบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม

ความเข้มแข็งของผู้นำ

นายวิโรจน์ เตชawangศ์ ประธานกลุ่ม ผู้ซึ่งเป็นผู้นำของกลุ่มเป็นผู้ที่มีความรู้มีพื้นฐานทางการศึกษาในระดับปริญญาตรี จึงทำให้สมาชิกในกลุ่มให้ความเคารพนับถือ อีกทั้งเป็นผู้นำของชุมชน และเป็นผู้ที่มีความเสียสละทั้งเวลาและสถานที่ เช่น สละที่ดินภายในบ้านของตนเองให้เป็นตลาดนัดในเวลาเช้า และเป็นที่ตั้งของกลุ่ม เป็นผู้ที่มีความเป็นประชาธิปไตยรับฟังความคิดเห็นของสมาชิก และมีอำนาจต่อรองกับหน่วยงานภายในท้องถิ่นจึงส่งผลให้กลุ่มเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง

ปัญหาการรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่มของผู้ปลูกกล้วยนอกฤดูกาลมีปัญหาดังนี้

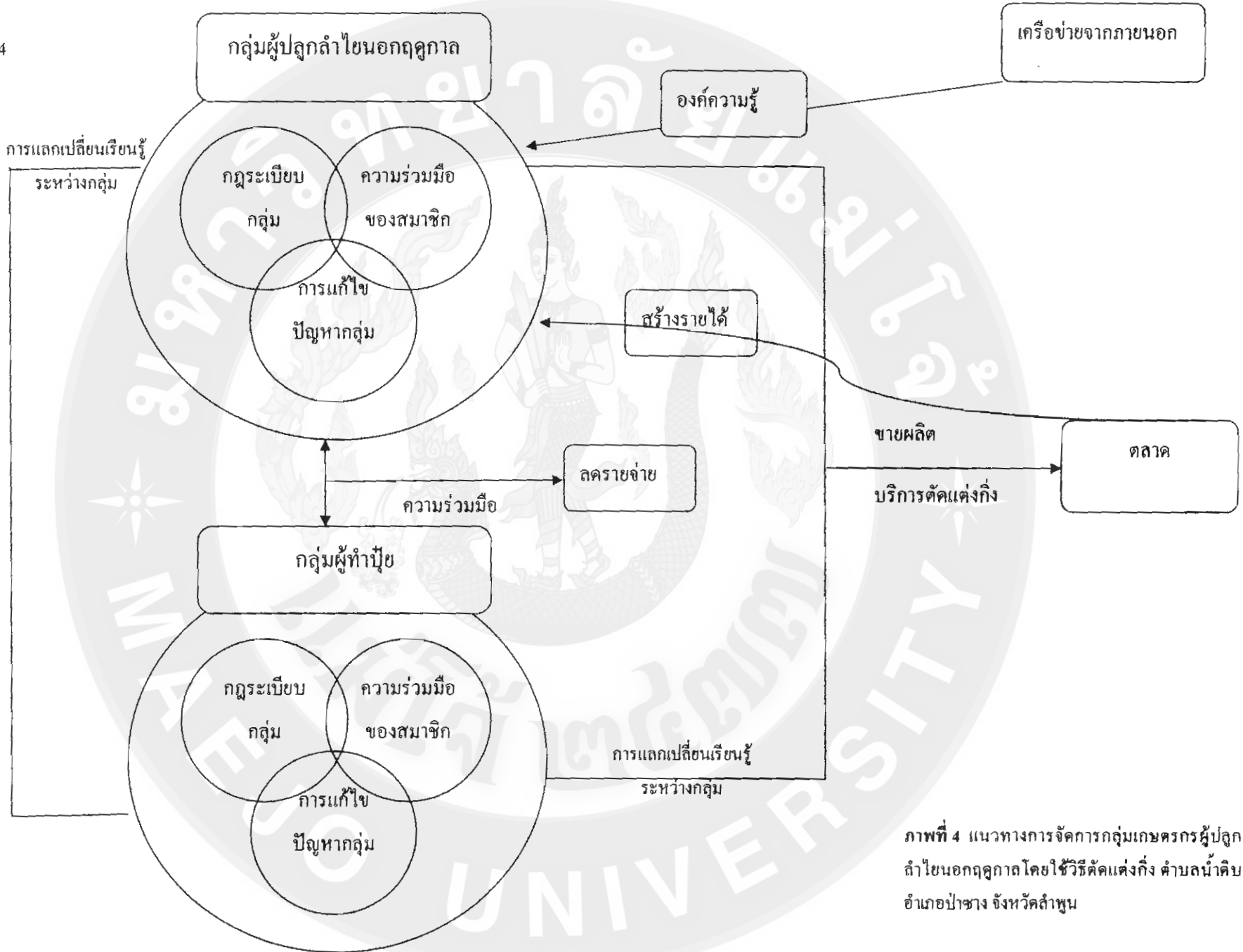
1. สมาชิกของกลุ่มรู้ว่ากลุ่มมีกฎระเบียบที่ต้องปฏิบัติแต่ยังมีบางคนไม่ใส่ใจในกฎระเบียบ
2. สมาชิกส่วนใหญ่เชื่อในความคิดเห็นของหัวหน้า อาจจะทำให้ขาดความคิดเห็นใหม่ ๆ
3. การถอดองค์ความรู้ของกลุ่มในการปลูกกล้วยนอกฤดูกาลยังไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากการปลูกกล้วยนอกฤดูกาลไม่มีสูตรตายตัว ต้องใช้ระยะเวลาในการค้นหา ต้องลงมืออยู่เรื่อย ๆ พร้อมกับจับบันทึกข้อมูลอยู่เสมอ ๆ

แนวทางการจัดการกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลโดยใช้วิธีตัดแต่งกิ่ง ตำบลน้ำคืบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

เพื่อให้กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาล มีความยั่งยืนในการปลูกลำไยนอกฤดูกาล ควรมีแนวทางในการจัดการกลุ่ม ดังแสดงในภาพที่

กลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลต้องรักษาความเข้มแข็งของกลุ่มโดยสมาชิกในกลุ่มต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มอย่างเคร่งครัด สมาชิกให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมของกลุ่มในลักษณะของการทำงานแบบทีมเวิร์ค และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มร่วมกัน ซึ่งในขณะเดียวกันจะเห็นว่าสมาชิกของกลุ่มส่วนหนึ่งได้เป็นสมาชิกในกลุ่มผู้ทำปุ๋ย ดังนั้นเพื่อลดต้นทุนการผลิตให้ลดลงนั้น กลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาล ควรสร้างความร่วมมือกับกลุ่มผู้ทำปุ๋ย เช่น นำเอาเศษใบไม้ของคั้นลำไยไปให้กับกลุ่มปุ๋ยหมัก และกลุ่มปุ๋ยหมักก็จะนำปุ๋ยมาให้ซึ่งในขณะเดียวกันทั้งสองกลุ่มสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงการพัฒนาอาชีพทางการเกษตรได้ เช่น กลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลให้ข้อมูลสูตรปุ๋ยที่เหมาะสมกับดินและช่วงการเติบโตของลำไย เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามเพื่อให้กลุ่มมีความยั่งยืนสิ่งที่ขาดไม่ได้คือการสร้างรายได้หรือการจำหน่ายผลผลิตให้กับตลาดนั่นเอง ดังนั้นกลุ่มเครือข่ายที่กลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูกาลได้มีการสร้างเครือข่ายดังกล่าวไว้ในข้างต้นนั้นก็จะเป็นส่วนที่สนับสนุนองค์ความรู้ต่าง ๆ ในการปลูกลำไยนอกฤดูกาล รวมไปถึงองค์ความรู้ที่สามารถเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกของกลุ่มได้ คือ ความรู้ในการตัดแต่งกิ่งลำไยนอกฤดูกาลนั่นเอง

ภาพที่ 4 แนวทางการจัดการกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไยนอกฤดูภาค โดยใช้วิธีตัดแต่งกิ่ง ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การจัดการกลุ่มของเกษตรกรลำไยนอกฤดูภาคโดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่ง ตำบลน้ำคืบ อำเภอลำปาง จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกผู้ปลูกลำไยนอกฤดูภาค โดยการสัมภาษณ์และรวบรวมข้อมูลได้จากสมาชิก จำนวน 8 คน สรุปผลได้ดังนี้

บริบทการปลูกลำไยนอกฤดูภาค

สมาชิกผู้ปลูกลำไยนอกฤดูภาคฯ ส่วนใหญ่มีอายุโดยเฉลี่ย 48.5 ปี มีจำนวนพื้นที่ในการปลูกโดยเฉลี่ยเท่ากับ 5.66 ไร่ และมีจำนวนต้นลำไยที่ปลูกโดยเฉลี่ยเท่ากับ 27 ต้น

การจัดการกลุ่มของกลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูภาคโดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่ง

กลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูภาคฯ ได้เกิดขึ้นจากการจัดทำโครงการแผนแม่บทการพัฒนาในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งเป็นโครงการที่ใช้กระบวนการสร้างโดยเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทฯ หลังจากนั้นสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้นำแผนแม่บทการพัฒนาในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลน้ำคืบ อำเภอลำปาง จังหวัดลำพูน มาดำเนินการตามแผนในโครงการจัดการแผนพัฒนาชุมชนร่วมสร้างในเขตปฏิรูปที่ดินในตำบลน้ำคืบ จึงทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยแม่โจ้กับสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ร่วมกันองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำคืบในการพัฒนาและให้ความรู้การปลูกลำไยนอกฤดูภาค เกษตรกรที่มีความสนใจในการปลูกลำไยนอกฤดูภาคฯ จึงได้รวมกลุ่มกันเข้ารับการอบรมให้ความรู้การปลูกลำไยนอกฤดูภาคโดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่ง ตั้งแต่การปรับปรุงดิน ไปจนถึงเทคนิคในการปลูก

การรวมกลุ่มของผู้ปลูกลำไยนอกฤดูภาคมีการจัดทำโครงสร้างกลุ่ม วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และกฎระเบียบของกลุ่มไว้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังมีการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกดังนี้ สร้างเครือข่ายกับศูนย์วิจัยลำไย มหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยศูนย์วิจัยลำไยเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ในการปลูกลำไยนอกฤดูภาค มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มชุมชนใกล้เคียง คือ กลุ่มหมู่บ้านเหล่าป่าก้อยกลุ่มวังสวนน้อย กลุ่มบ้านน้ำคืบน้อย ในการทำปุ๋ยหมักแบบกองเดิมอากาศเพื่อใช้ในการปลูกลำไยนอกฤดูภาคเพื่อลดต้นทุนการผลิต และเกิดรายได้จากการได้รับความรู้และสร้างเครือข่ายคือ สมาชิกของกลุ่มที่นำความรู้ที่ได้รับจากศูนย์วิจัยลำไยแม่โจ้ในการตัดแต่งกิ่งโดยรับจ้างตัดแต่งกิ่งลำไย ให้กับผู้ที่สนใจและเจ้าของสวนลำไยในพื้นที่ได้

การรวมกลุ่มฯ และการจัดกิจกรรมกลุ่มทำให้สมาชิกได้รับประโยชน์คือ ได้รับความรู้ในการปลูกลำไยนอกฤดูภาคโดยวิธีการตัดแต่งกิ่ง มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกทำให้ต้นทุนใน

การปลุกกลดลง แต่อย่างไรก็ตามในการรวมกลุ่มฯ ยังพบปัญหาดังนี้ สมาชิกบางคนไม่ใส่ใจในกฎระเบียบ และการถอดองค์ความรู้ในการปลุกกล้าไบนอกฤดูการยังไม่ประสบความสำเร็จ

อภิปรายผล

ในการวิจัย พบว่า การรวมกลุ่มของผู้ปลุกกล้าไบนอกฤดูการโดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่งเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของเกษตรกรผู้ปลุกกล้าไยที่ต้องการแก้ไขปัญหาเรื่องการปลุกกล้าไย ซึ่งมีความสอดคล้องกับการจัดการกลุ่มของกลุ่มผู้ปลุกกล้าไบนอกฤดูการโดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่ง ซึ่งมีความสอดคล้องกับการให้ความหมายคำว่า กลุ่มของ เสดียร จิรรังสีมันต์ (2549) ที่กล่าวว่า กลุ่มคือการรวมกันของบุคคลที่มาปรึกษาหารือกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อที่จะแก้ไขหรือขจัดข้อขัดข้องในปัญหานั้น ๆ ให้หมดไป หรือให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของตนเองที่มีจุดหมายเอาไว้ ซึ่งการรวมกลุ่มของผู้ปลุกกล้าไบนอกฤดูการมีการจัดทำโครงสร้างกลุ่ม วัตถุประสงค์ เป้าหมายและกฎระเบียบของกลุ่มไว้อย่างชัดเจนของกลุ่มไว้อย่างชัดเจน มีความสอดคล้องกับหน้าที่ของการบริหารของ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2545) ที่กล่าวว่า หน้าที่ของการบริหารประกอบด้วยกิจกรรมพื้นฐาน 4 ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การนำหรือสั่งการ และการควบคุม แต่ในส่วนของหน้าที่การบริหารของกลุ่มของเกษตรกรผู้ปลุกกล้าไบนอกฤดูการฯ ที่ยังขาดไปก็คือการควบคุม

นอกจากนี้กลุ่มผู้ปลุกกล้าไบนอกฤดูการยังมีการสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้นคือ สร้างเครือข่ายกับศูนย์วิจัยลำไย มหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยศูนย์วิจัยลำไยเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ในการปลุกกล้าไบนอกฤดูการ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มชุมชนใกล้เคียง คือ กลุ่มหมู่บ้านเหล่าป่าก้อยกลุ่มวังสวนน้อย กลุ่มบ้านน้ำคืบน้อย ในการทำปุ๋ยหมักแบบกองเดิมอากาศเพื่อใช้ในการปลุกกล้าไบนอกฤดูการเพื่อลดต้นทุนการผลิต ซึ่งมีความสอดคล้องกับความหมายของเครือข่าย ของ เสดียร จิรรังสีมันต์ (2549) ที่กล่าวว่า เครือข่ายคือ 1) รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายองค์กร ที่ต่างก็มีทรัพยากรของตัวเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง บุคคล กลุ่มหรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลานานพอสมควร 2) เครือข่ายคือ การเชื่อมโยงร้อยรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติการกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน โดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติการกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์ และปรัชญาของตนเอง 3) เครือข่าย คือ ระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 7) เครือข่าย คือ ความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยที่เป็นไปตามกฎของการไหลเลื่อนไปมาระหว่าง ความไร้ระเบียบกับการจัดระเบียบ และระหว่างการแตกดับกับการเกิดขึ้นใหม่ที่พร้อม จะสานต่อกับสิ่งต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นการสานต่อกับปัจเจกบุคคล กลุ่มและองค์กร เครือข่าย เพื่อเข้ามาสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ ความรู้ใหม่ หรือสังคมใหม่อย่างเหมาะสม โดยยึดหลักของความไว้วางใจที่มีต่อกัน 8) เครือข่าย คือ การที่คนมาพบปะกัน มาประชุมกัน และทำสิ่งที่ประ โยชน์ต่อกัน

เพราะ มีสิ่งที่ยึดโยงใจระหว่างสมาชิกเข้าด้วยกัน คือ สัมพันธภาพของสมาชิกในเครือข่าย โดยบุคคล จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านโอกาสในการสื่อสาร การเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร และการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ร่วมกัน

9) เครือข่าย คือ ความร่วมมือที่เป็นไปได้ทั้งในระบบบุคคล องค์กรและสถาบันอาจมีขอบข่ายและขนาด ตั้งแต่เล็กๆ ภายในชุมชนไปจนถึงระดับจังหวัด ภูมิภาค ประเทศและระหว่างประเทศ เป็นสายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่น ๆ และอีกหลาย ๆ คน ซึ่งเป็นการมองในมิติของการจัดโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างและความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของกลุ่มคนในสังคมที่มีต่อกัน และ เครือข่าย คือ ชุมชนแห่งสำนึก (conscious community) ที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น อาจจะด้วยพื้นฐานของระบบคุณค่าเป้าหมายหรือ เป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาทำงานร่วมกัน ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัตรที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และการตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงระบบใหญ่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ที่ตีร่วมกัน และมีการติดต่อสื่อสารด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลุ่มหรือเครือข่ายมีความยั่งยืน (communication and network)

ประโยชน์จากการรวมกลุ่มผู้ประกอบการรายย่อย คือ เกษตรกรผู้ปลูกลำไย ได้รับความรู้ในการปลูกลำไยนอกฤดูคุณภาพดีโดยวิธีการตัดแต่งกิ่ง มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกทำให้ต้นทุนในการปลูกลดลง แต่อย่างไรก็ตามในการรวมกลุ่มฯ ยังพบปัญหาดังนี้ สมาชิกบางคนไม่ใส่ใจในกฎระเบียบ และการดององค์ความรู้ในการปลูกลำไยนอกฤดูยังไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ คุณฎี ณ ลำปาง และคณะ (2545) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาและจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไยและเครือข่าย ผลการวิจัยพบว่า ในการพัฒนาและจัดตั้งกลุ่มลำไยนั้น สามารถพัฒนากลุ่มเกษตรกร และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่มีอยู่แล้วให้มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับลำไยให้มากขึ้น พร้อมทั้งพัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาใหม่นั้นสามารถทำได้ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องพิจารณาจัดฝึกอบรมให้แก่เกษตรกรตามความต้องการของกลุ่มและเรื่องอื่นๆ ที่เห็นว่าจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนากลุ่มได้ การพัฒนาเครือข่ายกลุ่มลำไยมีความจำเป็น เพราะจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่ม และเกษตรกรผู้ปลูกและแปรรูปลำไย เพื่อเพิ่มศักยภาพในการผลิต การแปรรูป และการตลาดลำไย ได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. กลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูภาคโดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่ง ควรเพิ่มฝ่ายการตลาดเข้าไปในโครงสร้างของกลุ่มเพื่อให้เกิดอำนาจการต่อรองที่มากขึ้นในการซื้อขายผลผลิต
2. กลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูภาคฯ ควรเพิ่มการอบรมในเรื่องของกระบวนการบริหารงานภายในกลุ่มเพื่อรองรับกับสมาชิกใหม่ที่จะเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะทำให้การทำงานของกลุ่มไม่ติดขัดเมื่อสมาชิกมีเพิ่มมากขึ้น
3. กลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูภาคฯ ควรได้รับความรู้ในเรื่องด้านการตลาด เช่น การพยากรณ์ยอดขาย แนวโน้มของราคา เพื่อที่จะได้นำข้อมูลเหล่านี้มาใช้ในการวางแผนการผลิต
4. กลุ่มผู้ปลูกลำไยนอกฤดูภาคฯ ควรจัดทำฐานข้อมูลของสมาชิกในกลุ่มให้มีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา เช่น ข้อมูลด้านพื้นที่ปลูก ข้อมูลสมาชิกที่เพิ่มขึ้น ข้อมูลรายได้ในแต่ละปี เพื่อใช้ในการวางแผนการตลาด และการวางแผนการผลิต

บรรณานุกรม

- เครือข่ายข้อมูลวิชาการหลังการเก็บเกี่ยว. 2551. “การตัดแต่งกิ่งลำไย”. [ระบบออนไลน์].
แหล่งที่มา http://www.komchadluek.net /2008/09/08/x_agi_b001_219618.php?news_id=219618 (19 กันยายน 2551).
- ชมรมเกษตรปลอดสารพิษ “ แต่งกิ่ง เตรียมต้นพร้อมผลิตลำไยนอกฤดูส่งออก” [ระบบออนไลน์].
แหล่งที่มา <http://www.thaigreenagrao.com> (25 กรกฎาคม 2551).
- เชียงใหม่ 108 “ มหาวิทยาลัยแม่โจ้จัดฝึกอบรมการตัดแต่งกิ่งลำไยฟรี” [ระบบออนไลน์].
แหล่งที่มา <http://www.cm.108.com> (25 กรกฎาคม 2551).
- คุณฤ ฒ ลำปาง และคณะ. 2545. การพัฒนาและจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไยและเครือข่าย. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://pikul.lib.ku.ac.th>
- ไทยรัฐ “ ส่งเสริมลำไยนอกฤดู เกษตรกรพอใจกับรายได้” [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.thairath.com.th> (25 กรกฎาคม 2551).
- พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์, คุณฤ ฒ ลำปาง , และ รำไพพรรณ อริชาติพงศ์ชัย. 2542. ลำไย: ไม้ผลเศรษฐกิจสำคัญเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรม. เชียงใหม่: คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พาวิน มะโนชัย . “การผลิตลำไยนอกฤดู” [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://rescom2006.trf.or.th/display/show_colum.php?id_colum=1969(19 กันยายน 2551).
- สำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการการเกษตร. 2551. “แนวทางการผลิตลำไยนอกฤดูโดยใช้สารเคมีกลุ่มคลอเรท”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.it.mju.ac.th/dbresearch/organize/extention/book-fruit/fruit044.htm> (19 กันยายน 2551).
- สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. 2540. การผลิตและการตลาดลำไยปี 2538/2539. กรุงเทพฯ.
สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงการเกษตรและสหกรณ์.
- เสถียร จิรรังสีมันต์. 2549. บทความ ความรู้เกี่ยวกับองค์กรเครือข่าย. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www2.nesac.go.th/document/show11.php?did=06110001>

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. 2545.

การบริหารจัดการ. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา

<http://www.bloggang.com>

ภาคผนวก รูปภาพประกอบการลงพื้นที่แปลงปลูกลำไยนอกฤดูกลาง

